

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MİLLİ İKTİSAT KURMA ARAYIŞI; TİCARET VE SANAYİ ODALARI GENEL KONGRESİ (12 ŞUBAT 1927-18 ŞUBAT 1927)

Ayşe YANARDAĞ*

Özet

Osmanlı Devleti Tanzimat Fermanından sonra devleti kurtarmak için birçok yenilikler yapmıştır. Osmanlı'nın yenilikleri yıkılmasını engellememişse de devlet ve toplum, gelenek ve tecrübeleri Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmıştır. Osmanlı'nın yaptığı yenilikler içinde yetişen kuşaklar bu tecrübe ile Cumhuriyeti kurmuşlardır. Bu bağlamda ekonomi ve ticaret alanını ilgilendiren birtakım yenilikler ve kurumlar ortaya çıkmış bunlar da yeni devlete aktarılmıştır. Avrupa'daki gibi mesleki işbirliği ve dayanışmayı sağlamak üzere ticaret ve sanayi odaları kurulmuştur. İlk olarak 1880 yılında Dersaadet Ticaret Odası daha sonra Dersaadet Sanayi Odası kurulmuştur. Çeşitli aşamalardan geçen bu iki oda 1910 yılında Ticaret ve Sanayi Odası adını almış ve diğer şehirlerde de örgütlenmeye çalışmıştır. Osmanlı'nın yıkılmasıyla bu kurumlar yeni Türk devletine aktarılmış ve devletin milli iktisat politikalarına yön vermeye çalışmıştır. Bu odalar tarafından 1927 yılında Ankara'da ticaret ve sanayi odaları genel kongresi yapılmıştır. 12-18 Şubat 1927'de toplanan kongrede iktisadi meseleler görüşülmüştür. Ticaret Vekâletinin yerel oda kongrelerinde alınan kararlara dayalı olarak hazırladığı raporun içindeki meseleler ve kongre üyelerinin verdiği çeşitli teklifler kongre gündemini oluşturmuştur. Milli bir iktisadi yapı kurma arayışlarını yansıtan rapordaki meseleleri incelemek ve çözümler sunmak üzere komisyonlar kurulmuş, komisyonlardan gelen yeni raporlar müzakere edilmiştir. Sanayileşme, banka ve kredi, nakliye, ürünlerin ıslahı ve pazarlanması gibi önemli meseleler tartışılmıştır. Yeni Türk devletinin yöneticilerinin desteklediği kongrede alınan kararlar hükümete tavsiye niteliğindedir. Bu çalışmada ticaret ve sanayi odalarının 1927 yılına ait genel kongre tutanağı incelenmiştir. Osmanlıca olan kongre tutanağı transkript edilerek ele alınan meseleler tasnif edilmiştir. Ayrıca çeşitli telif eserler ile dönemin basınından faydalanılmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticaret ve Sanayi Odası, Kongre, Milli İktisat, Milli Sanayi

* Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, yanardag2006@gmail.com

**SEEKING TO ESTABLISH NATIONAL ECONOMY IN THE
EARLY REPUBLICAN PERIOD: GENERAL CONGRESS OF
CHAMBERS OF COMMERCE AND INDUSTRY (12
FEBRUARY 1927-18 FEBRUARY 1927)**

Abstract

Before modern times, various trade and professional organizations emerged in the form of guilds in the west and east to ensure professional solidarity and cooperation. With the development of commerce and industry in Europe, chambers of commerce and industry were established instead of guild-type organizations. Although the chambers of commerce and industry that emerged in Europe had different organizational characteristics, they took care of every issue related to trade and protected their national merchants and industrialists. However, chambers of commerce and industry do not have religious and moral dimensions like guilds. Guild-type organizations were also found in the Ottoman Empire before the 19th century. The Ottoman Empire began to disintegrate in this century, and after the Tanzimat Edict, it made political, social, economic, cultural, legal and many innovations in order to save the state. In this context, some innovations were started in the economic life that deteriorated. First Dersaadet Chamber of Commerce was established in 1880 and then Dersaadet Chamber of Industry was established. These two chambers, which went through various stages, were named the Chamber of Commerce and Industry in 1910 and tried to organize in other cities in a similar way. During the Second Constitutional Era, chambers of commerce and industry took part in the national economy debates. The Ottoman Empire fell under occupation after the First World War, and the new and national Republic of Türkiye was established in its place with the National Struggle that started afterwards. With the collapse of the Ottoman Empire, a new Turkish state emerged from its wreckage, and the previous state and society took over their traditions and experiences. The innovations made by the Ottoman Empire provided a serious experience and knowledge in the founding period of the Republic of Türkiye. The generations that grew up in the innovations of the Ottoman Empire established the Republic based on this experience and knowledge. Chambers of commerce and industry, which are related to the economic field, were also transferred to the Republic of Türkiye. As a matter of fact, the General Congress of the Chambers of Commerce and Industry was held in Ankara in 1927 by these chambers. In the congress which convened on 12-18 February 1927, many economic issues were discussed. In this study, the general congress of the chambers of commerce and industry in 1927 was examined.

Keywords: Chamber of Commerce And Industry, Congress, National Economy, National Industry

GİRİŞ

Mesleki dayanışmayı ve işbirliğini sağlamak amacıyla kurulan ticaret ve sanayi odalarının kökleri geçmişte kurulan panayır ve çeşitli ticaret cemiyetlerine dayanmaktadır.¹ Zamanla bu amaçla lonca türü teşkilatlar doğuda ve batıda ortaya çıkmıştır. Avrupa’da Coğrafi Keşifler, Reform, Rönesans, Aydınlanma ile ticaret ve sanayinin gelişmesi neticesinde lonca türü teşkilatlanmalar ortadan kalkmış, ticaret ve sanayi odaları örgütlenmeleri gelişmiştir. Eski lonca teşkilatlarının ticaret odalarından en önemli farkı dini ahlaki boyutları olmasıdır. İlk ticaret odası 1650’de Marsilya’da kurulmuş, sonra başka yerlere yayılmıştır.² Her ülkede örgütlenmeleri farklı olsa da bunlar ticaret ile ilgili her meseleyle ilgilenmiş, çözümler sunmuşlardır. Genellikle Fransız ve İngiliz olmak üzere iki tür örgütlenme modeli çıkmış, Fransa’da hükümete bağlı resmi, İngiltere’de ise serbest kuruluşlar olarak³ ticaret yaptıkları ülkelerde de örgütlenmişlerdir.⁴

Osmanlı’da da bulunan loncalar başlangıçta şehir ticaretini elinde tutarken Avrupa’daki gelişmelerden etkilenmiş, zamanla yerlerini dış ticareti elinde tutan yabancı tüccarlara ve onların temsilcileri dellal ve simsarlara bırakmışlardır. Tanzimat döneminde başlayan liberal politikalar sebebiyle mevcut esnaf örgütleri yabancı mallarla rekabet edememiş, 1913 yılında tamamen kapatılmıştır.⁵

19.yüzyılda Osmanlı, devleti kurtarmak üzere Avrupa tarzında yenilikler yapmıştır. Bu bağlamda lonca teşkilatlarının yerine ticari ve sınai bir örgütlenme şekli olarak ticaret ve sanayi odaları ortaya çıkmıştır.⁶ 1880’de İstanbul’da Dersaadet Ticaret Odası arkasından Dersaadet Sanayi Odası kurulmuştur.⁷ Ticaret odasının 24 üyeli kuruluna en az 25 yaşını doldurmuş ve beş yıl ticaret ile uğraşmış, cinayet ve herhangi bir suçtan hüküm giymemiş iflas etmemiş, etmiş ise itibarı iade edilmiş kimseler üye olabilmıştır. Ticaret Nezaretinin uygulayacağı ıslahatlar, gümrük tarifeleri,

¹ İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kânunusani 1926.

² Ufuk Gülsoy ve Bayram Nazır, **Türkiye’de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2009, s.10-13.

³ İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kânunusani 1926.

⁴ Zafer Toprak, **Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Millî İktisat-Millî Burjuvazi**, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 88-92.

⁵ Toprak, **age.**, s.19.

⁶ Murat Koraltürk, “Osmanlı Devleti’nde Ticaret ve Sanayi Odalarının Kuruluşu ve Gelişimi”, **Yeni Türkiye Osmanlı**, C 3, Ankara, 1999, s. 450.

⁷ Gülsoy ve Nazır, **age.**, s.43; **BOA**, Sadaret Mukavelenamerler, 18-20.

liman inşası, nehirlerde taşımacılık, posta, telgraf, demiryolu hatları, karayollarının yenilenmesi, inşası, borsalar açılması, ticaret gazeteleri çıkarılması, ticaretin gelişmesiyle ilgili kanunlar, her türlü mal, eşya, para vesaire ile ilgili görüş ve öneriler üretmek, kayıt tutmak, istenildiği zaman bunları Nezarete yazılı olarak bildirmek ile görevlendirilmiştir. 1881'de çıkarılan nizamnamesine göre danışma işlevi taşıyan bir kurumdur. Hükümet ile tüccar arasında tüccarı temsil eden aracı bir kurum olarak düşünülmüştür. Üye olma zorunluluğunun olmaması, gelirini üye aidatlarından sağlaması kurumun gelişmesini, baskı merkezi olmasını engellemiştir.⁸ Ticaret, servet ve mamuriyetin gelişmesine hizmet etmek üzere kurulan oda⁹ 1885'ten itibaren 15 günlük Dersaadet Ticaret Odası Gazetesini çıkarmaya başlamıştır.¹⁰ Sanayi odasına gelince sanayinin gelişmesi için gereken tedbirleri almak, yenilik ve düzenlemeleri yapmak, fabrika, tezgâh kurulmasını sağlayacak teşvikleri belirlemek, sanayi sergileri düzenlemek, sanayicilere ödül vermek, sanayi gazeteleri çıkarmak, doğrudan veya istenildiği takdirde Ticaret Nezaretine görüş bildirmek görevleri arasındadır. Ardından kurulan ziraat odası da sanayi odası gibi faaliyete geçememiştir. Ticaret odası ise taşrada aktif olamasa da nispeten teşkilatlanmıştır. Taşrada teşkilatlanmasındaki başarısızlıklar sebebiyle 1889'da Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası ismiyle tek çatı altında birleştirilmiştir.¹¹ Ticaret ve sanayinin gelişmesi amacıyla yaptığı çalışmalar sebebiyle bazı oda üyeleri devlet tarafından ödüllendirilmiştir.¹² Oda bu amaçla Osmanlı ticari mallarının sergilendiği numune hane kurmuştur.¹³ II. Meşrutiyet döneminde 1910 yılında odanın ziraat kısmı ayrılmış, Ticaret ve Sanayi Odası ismini almıştır. Milli devletlerin ortaya çıktığı bu dönemde milli politikalar Osmanlı'yı etkilemiştir. Ticaret ve sanayi odaları elverdiği kadar sanayileşme ve milli iktisat politikaları üretilmesine yardımcı olmuşlardır.

Ancak I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı dağılmış, Anadolu işgal edilmiş ve Türk Milli Mücadelesi başlamıştır. Milli Mücadele sonunda kurulan yeni milli Türkiye Cumhuriyeti Devleti kendinden önceki bu birikimden faydalanmıştır. Tam bağımsızlık ve iktisadi gelişmişlik

⁸ Koraltürk, agm., s. 450.

⁹ BOA, Hariciye İstişare Odası, 163-103.

¹⁰ Salih Seyhan, Türk İktisat Tarihinin Önemli Bir Kaynağı: İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/394108>

¹¹ Koraltürk, agm., s.451; Gülsoy ve Nazır, age., s.10-13.

¹² Gülsoy ve Nazır, age., s. 74.

¹³ BOA, Meclis-i Vükela Mazbatası, 60-60.

arasındaki ilişkiyi kavrayan cumhuriyetin kurucuları ticaret ve sanayi odalarını desteklemiş, odaların yerel kongrelerde¹⁴ sunduğu rapor ve çözümler ile yakından ilgilenmişlerdir. Çalışmanın konusunu 1927 yılında ticaret ve sanayi odalarının ilk genel kongresi oluşturmuştur. Kongrenin Osmanlıca olan zabıtları transkript edilmiş, açılması ve ele alınan konular tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Ancak öncesinde Osmanlı Devleti'nden devralınan ve kongrede müzakere edilen bazı iktisadi meselelere kısa bir yer verilmesi uygun görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin İktisadi Mirasına Kısa Bir Bakış

Osmanlı'nın iktisadi mirası dönemin Avrupa gelişmelerine değinmeden açıklanamaz. Avrupa'nın geçirdiği Reform, Rönesans, Coğrafi keşifler, Aydınlanma, sanayileşme, sömürgecilik süreci, bilimsel ve teknik üstünlük ile artan ticaret küresel düzeyde iktisadi, mali ilişkileri ve kurumları değiştirmiştir. Coğrafi keşifler, sömürgecilik ve ticari faaliyetler sayesinde sermaye birikimi ve sermaye yatırımı, bankacılık, borsa gibi finans kurumları ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik ile biriken sermaye banka ve çeşitli kredi kuruluşları aracılığıyla bol kazanç getirecek bilimsel ve teknolojik yatırımlarda kullanılarak sanayi inkılabının finansman sorununu çözmüştür.¹⁵

Bu süreçte özgürlük fikirleri iktisadi alana yansımış, ticarete, sömürgeciliğe ve korumacılığa dayanan merkantilizme tepki olarak çıkan fizyokratların iktisadi fikirleri 19. yüzyılda liberal iktisadi akımlara zemin hazırlamıştır.¹⁶ Devletin iktisadi hayata fazla müdahalesine karşı çıkan ve rekabete dayanan liberalizm sanayi inkılabının arifesinde olan İngiltere'de coşku ile karşılanıp burjuvazinin önünü açmıştır.¹⁷ Liberalizm ilk sanayileşen İngiltere gibi rekabet gücü yüksek ülkelerin lehine işlemiştir. Buna karşılık sanayileşmede gecikmiş devletler korumacı iktisadi politikalar ile yabancı ürünlerin ülkeye girmesine engel olmuşlardır.¹⁸ Milli devlet

¹⁴ **İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1926 Senesi Kongresi**, Matbaa-i Ebuzyiya, İstanbul.

¹⁵ Bengül Bolat, Ratip Ayaz, Sömürgeciliğin Tarihsel Seyri ve XIX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinin Kodları, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2099434>

¹⁶ Murat Pıçak, Sema Yılmazgenç, Hamza Kadah, "İktisat Metodolojisinin Evriminde Fizyokratların Rolü", **Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi 2019 Bahar Tam Metin Bildiriler Kitabı**, İstanbul, 2019, s.152.

¹⁷ İsmet Parlak, Enis Öztürk, Bireyler ve Birey Olamayan Bireyler: Liberalizm ve 19. Yüzyılın Çelişkileri, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/932867>

¹⁸ Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s.19.

anlayışının geliştiği bu dönemde iktisadi alanda millileşme korumacı politikalar ile sağlanmıştır. Avrupa’da liberalizm ve korumacılık ile hızlanan sanayileşme artan hammadde ve pazar ihtiyacı sömürgeciliği acımasızlaştırmıştır.

Sanayileşme, artan üretim ve ticari faaliyetler ile sermaye birikimi bankacılık kavramını geliştirmiştir. Sermayenin kullanımında ve kredi sisteminin gelişmesinde bankalar önemli rol oynamıştır. Bilimsel ve teknik gelişme kadar sermaye ve kredi kavramı sanayileşmenin itici gücü olmuştur. Hatta sermaye birikimi sermaye yatırıma dönüşmüştür.¹⁹ Sermaye yatırımı olarak borsa kavramı ve uygulamaları gelişmiştir. Ticaretin gelişmesiyle ticari malın risklerini ve kazançlarını içine alan sözleşmeler borsacılığın en eski modelleridir.²⁰ 17.yüzyılda tüccar kuruluş ve kulüplerinin denetiminde olan sonra devletin kontrolüne geçen belirli kurallara göre değerli kâğıt alım satımı ve işlemlerinin yapıldığı borsalar ortaya çıkmıştır.²¹ Borsaların asıl gelişmesi sanayi inkılabından sonra kapitalin çoğalması ile gerçekleşmiştir. Şirketlerin büyümesi, denizaşırı yatırımların ve ticaretin gelişmesi borsa işlemlerini ve hacmini büyütüştür.²² Çeşitli şekillerde uygulanan değerli kâğıt satışı ile halkın elindeki birikim sermayeye dönüştürülürken şirketler sermaye ihtiyacını, yatırımcılar birikimlerini değerlendirerek daha fazla kazanma imkânı elde etmişlerdir.²³

Sanayileşme ile artan rekabet ürünlerin pazarlanması, pazar bulunması, pazarın elde tutulması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Ürünlerin markalaşma süreci başlamış,²⁴ markalaşma pazarlamanın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Hammadde ve pazar meselesi yeni örgütlenmeleri meydana getirmiştir. Lonca örgütlenmeleri yerine ticaret ve sanayi odaları dışında

¹⁹ Nuri Erkin, Başer I.Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmenin Rolü, yayınlanmamış doktora tezi, s.245-257.

²⁰ Murat Kesbir, Farklı Büyüklükteki Ekonomi ve Finansal Piyasalara Sahip Ülkelere Ait Borsa Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/668731>

²¹ Haydar Kazgan ve diğerleri, **Osmanlı’dan Günümüze Türk Finans Tarihi** 1.Cilt, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1999, s.357.

²² Mehmet Beşirli, “Osmanlı’da Borsa: Dersaadet Tahvilât Borsası’ndan Eshâm ve Tahvilât Borsası’na Yeni Düzenleme Girişimleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 19, Ocak 2009, S 1, s.188-189.

²³ Osman Uluçol, **Sermaye Piyasalarında Yatırım ve Yatırımcılar**, İksad Yayınevi, Ankara, 2021, s.1-2.

²⁴ Didem Koca, Sanayi Devrimlerinin Tarihsel Arka Planı ve İşgücü Becerileri Üzerindeki Yansımaları, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1009168>; Hüsamettin İnaç ve İbrahim Yacan, Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/626360>

kooperatifler gibi çeşitli kurumlar ortaya çıkmış, yeni bir sosyo-ekonomik çevre yaratmışlardır.²⁵

Avrupa'daki gelişmeler Osmanlı'ya yansımıştır. Osmanlı sanayileşmeye çalışmış, kâğıt, ispirto, iplik, deri ve kundura gibi bazı sanayi müesseseleri kurmuştur.²⁶ Ancak isyanlar, savaşlar, toprak kayıpları dışında 1838 Balta Limanı gibi ticari anlaşmalar ile Osmanlı'nın gümrükleri üzerindeki bağımsızlığı kalkmış, sanayileşmiş ülkelerin ucuz ürünleri karşısında yerli üretici rekabet edememiştir. Liberal politikalarla yabancı ürünlerin pazarı haline gelen Osmanlı'da ithalat ve ihracat dengesi bozulmuş, cari açık artmıştır. Bozulan cari açık sonucu ilk kez 1854'te dış borç almaya başlamıştır.²⁷ İktisadi sıkıntıları çözmek ve sanayileşmek için 1863'te Islah-ı Sanayi Komisyonu kurulmuş, ardından çeşitli esnaf şirketleri, sanayi mektepleri, sergi ve fuarlar açılmıştır. Ancak ithalatın artması, askeri, siyasi sebepler kadar iktisadi sebeplerle ya da demiryolu yatırımları gibi yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla Osmanlı borçlanması devam etmiştir.²⁸ Osmanlı borçlarını ödeyememiş, iflas etmiştir. Osmanlı'nın gelir kaynaklarının borçları karşılığında alacaklı devletlerin kontrolüne veren Duyun-u Umumiye 1881'de kurulmuştur. Bu kurum adeta devlet içinde devlet olarak iş görmüş, Osmanlı'yı borçlandırmaya devam ederek faaliyet alanını genişletmiştir.²⁹

Kapitülasyon, borçlanma, yabancı ülkelerin artan ticari faaliyetlerinin yanı sıra Osmanlı'dan izin bile alınmadan yabancı bankalar kurulmuştur.³⁰ Osmanlı topraklarında ticaret yapan yabancı ülkelerin kendi bankalarını kurmaları karşısında Osmanlı kendi bankacılığını kurmak ve geliştirmek istemiştir. Avrupa'daki gibi bir sermaye birikimi ve iktisadi değişimin gerçekleşmemiş olması onu yabancı bankaların faaliyet alanı haline getirmiştir. Bankacılıkta önemli bir girişim olan ve devlet bankası niteliğini taşıyan Osmanlı Bankası'nın sermayesinin yüzde %3,7 si Osmanlı'ya ait

²⁵ Çelik Aruoba, Tarımsal Kalkınmada Kooperatifler'in Önemi Üzerine Bazı Düşünceler, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36949>

²⁶ Ekrem Erdem, Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zaafiyetleri, http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi48/ERUJFEAS_Jul2016_17to44.pdf

²⁷ Ahmet Uğur, Recep Karabulut, Osmanlı'da Dış Borçlar ve Tasnifi (1954-1914), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1828283>

²⁸ Erdem, agm., s.30-31.

²⁹ Faruk Yılmaz, **Devlet Borçlanması ve Osmanlıdan Cumhuriyete Dış Borçlar**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 54-55.

³⁰ Erol Ortabağ, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon**, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul, 2018, s.145.

olup geri kalanı İngiliz ve Fransızlara aittir.³¹ Verilen imtiyazlara rağmen banka başka çıkar çatışmaları ile birlikte iktisadi faaliyetlerin canlı olduğu hasat mevsiminde sermayeyi Osmanlı'ya getirirken hasat mevsimi dışında ise Fransa'ya götürmüştür. Banka Osmanlı sanayileşme ve iktisadi faaliyetlerine önemli bir yarar sağlamamıştır.³² Diğer yabancı bankalar da Osmanlı'ya yüksek faizle borç vermek ve döviz spekülasyonundan yararlanmak amacıyla faaliyete geçmişlerdir.³³ Osmanlı kendi bankacılığını kurma çalışmalarını bırakmamış, 1888'de Ziraat Bankasını, II. Meşrutiyette İtibar-ı Milli Bankasını kurmuştur.³⁴

Benzer bir durum borsa alanında yaşanmıştır. Balta Limanı anlaşması ile Avrupa'nın finans kapitali bütün kurum ve ilkeleriyle Osmanlı'ya girdiğinden 1870'e gelindiğinde Galata'da resmi olmayan Avrupa'nın resmi borsaları tarafından kabul edilmiş bir borsa ortaya çıkmıştır. 1871 yılında çıkarılan Dersaadet Tahvilat Borsası Nizamnamesi ile borsa faaliyetleri yarı resmi hale gelmiştir.³⁵ Öteden beri ticaret ile uğraşan Galata bankerleri denilen Osmanlı tebaası gayrimüslim azınlıklar devletin her türlü kredi işlerine hâkim olmuşlardır.³⁶

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen Osmanlı vergi³⁷, gümrük³⁸ düzenlemeleri ile iktisadi yapısını düzenlemeye çalışmıştır. Çağın bilim ve tekniğinden yararlanarak tarım ve hayvancılığı geliştirmek üzere mektepler açmış, Avrupa'ya öğrenciler göndermiş, toprak hakkında hukuki düzenlemeler yapmıştır.³⁹

³¹ Osman Uluyol, 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Gelişimi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/614885>

³² Zafer Toprak, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Sermaye Birikimi ve Kredi Kurumlarının Evrimi 1850-1950", *Activity-Active Dergisi'nin özel eki*, Kasım-Aralık, s. 2-5, s.5.

³³ Gökhan Sümer, Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/286755>

³⁴ Hüseyin Yücel, *Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Türkiye Barolar Birliği, 2017, Ankara, s.36.

³⁵ Haydar Kazgan ve diğerleri, *age.*, s.368-377.

³⁶ Yelda Demirağ, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/114179>

³⁷ Ahmet Yurtseven, Osmanlı Ekonomisine Dinamizm Verme Çabası: Tanzimat Dönemi Temettüat Uygulamaları, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/989518>

³⁸ Birten Çelik, Osmanlı Gümrüklerinde 19.Yüzyıl Son Döneminde Yapılan Reformlar ve Yabancı Uzmanlar, <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/09-BirtenCelik.pdf>

³⁹ Ömer Yazan, 19.Yy. Sonlarında Osmanlı Tarım İşletmelerinde Yönetim ve Muhasebe Uygulamaları: "Çiftlik İdaresi" Örneği, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/507660>

Liberal politikalar iktisadi sorunları ağırlaştırmış, milli iktisat politikasının temelini hazırlamış, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları bu politikaya geçişi hızlandırmıştır. Bu süreçte Osmanlı tebaası gayrimüslimler Avrupa'nın himaye politikalarıyla işbirliği yaparak Avrupalıların ticarete ortakları haline gelmiş, zenginleşmişlerdir.⁴⁰ II. Meşrutiyet döneminde milli, liberal ve meslekçi iktisat akımı olmak üzere çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Bu üç akım Avrupa'daki gibi Türk milli burjuvazinin olmayışını milli iktisat anlayışının önünde bir engel olarak görmüş ve milli Türk burjuvazisi oluşturmak istemişlerdir.⁴¹ İttihatçılar arasında müdahaleci iktisat anlayışını, dış ticarete himayeciliği, kambiyo⁴² kontrolünü, borsa denetimini, milli şirketlere öncelik verilmesini savunan görüşler ortaya çıkmıştır.⁴³ Ticaret ve sanayide Türk girişimci sınıf meydana getirmek üzere 1913 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır.

Tüm bu fikir ve deneyimler yeni milli Türk devletine miras kalmış, milli iktisat politikalarının oluşturulmasında yararlanılmıştır. Nitekim iktisadi konularda uzlaşılmayan Lozan görüşmelerinin kesildiği sırada toplanan 1923 İzmir İktisat Kongresinde iktisadi bağımsızlığın vurgulandığı misak-ı iktisadi kararları kabul edilmiş, ülkenin iktisadi sorunlarına dair temel ilkeler belirlenmiştir. Kapitülasyonları ret eden kongre kararları, uzlaşılmayan İtilaf Devletlerine aynı zamanda siyasi mesaj olmuştur. Mesaj yerine ulaşmış, Lozan anlaşmasında, gümrükleri düzenlemekten mahrum bırakan kapitülasyonların her türlüşünün kaldırılması kabul edilmiştir. Ancak 1928'e kadar gümrüklerin kontrolü için beş yıllık geçiş süresi üzerinde uzlaşılmıştır.⁴⁴

Osmanlı'nın iktisadi güçsüzlüğünün siyasi, askeri yıkıma götürdüğünü yaşayarak öğrenen cumhuriyetin kurucuları önemli dersler çıkarmışlardır. İzmir İktisat Kongresi kararlarında iktisadi sorunları iyi bilen tüccar ve sanayicilerin oluşturduğu ticaret odalarının yerel ve genel kongre yapmasına dair bir madde yer almıştır.⁴⁵ Önemli bir ticari merkez olan İstanbul'da milli

⁴⁰ Demirağ, agm., s.22.

⁴¹ Tefvik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960**, İmge Yayınevi, İstanbul, 2003, s.82; Zekeriya Demir, İttihat ve Terakki Dönemi İktisat Politikası Tartışmaları, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/1601370>

⁴² İki ülke arasında para değişimi.

⁴³ Haydar Kazgan ve diğerleri, **age.**, s.405.

⁴⁴ Afet İnan, **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, Ankara, s.10-13.

⁴⁵ İnan, **age.**, s.42.

iktisat politikalarına katkıda bulunmak üzere bölgesel iktisadi sorunların dile getirildiği yerel bir kongre yapılmıştır.⁴⁶ 1927 yılında ise Ankara'da yapılan genel kongre mevcut sorunlara çözüm bulmak ve hükümet politikalarına yön vermek üzere toplanmıştır. Cumhuriyet hükümeti kongreye yakından ilgi göstermiş, yerel kongrelerde hazırlanan raporlara dayalı olarak Ticaret Vekâleti bütün ülkeyi kapsayan genel sorunları bir rapor halinde hazırlamış ve kongre üyelerinin görüş ve önerilerine sunmuştur.

Kongrenin Açılması

Kongre 12 Şubat 1927 günü Halk Fırkasında toplanmış, başbakan İsmet Paşa açılış konuşmasında ülkenin iktisadi faaliyetlerini incelemeye zemin olacak kongrelere önem verdiğini belirtmiştir. İsmet Paşa'ya göre iktisadi mücadele askeri, hatta mali mücadeleden daha geniştir. Bu nedenle kendisinin siyasetçi olduğunu, kendisinden uzmanlık isteyen ifadeler beklenmemesi gerektiğini, fakat aklının erdiği şeyin gelirin masraftan fazla olması gerektiğini belirtmiştir. Cumhuriyet hükümetinin iktisadi siyaseti ıslah etmeye çalışacağını, halka ait olan görevler de olduğunu, hükümetin görevlerini geciktirmeyeceğini, gerekli kanunları çıkarıp tedbirleri alacağını ifade etmiştir. İsmet Paşa'ya göre iktisadi mücadelede halka ait tedbirler üzerinde çalışmak önemli olup ertelenmemesi gerekir. Bu tedbirlerin birincisi girişimcilere diğeri bütün millete aittir. Bu asrın iktisadi mücadelesine uygun genel terbiye ve anlayış kazanıncaya kadar çalışılması gerektiğini belirttikten sonra Türk tüccarının malını müşteriye beğendirmeye çalışması gerektiğini örnek olarak vermiştir. Kongrenin bunlara temas etmesini, hükümetin görevinin himaye olduğunu, ancak iktisadın kanunlarına uygun bir mücadele yapılması zorunluluğu gibi noktalara değinmiştir. Devamında müteşebbislerin örgütlenmesini birlikte hareket etmesini tavsiye etmiştir. İktisadi mücadelede kongrenin hükümete ve millete bir istikamet verecek şekilde çalışmasını istemiştir.⁴⁷

Kongrenin açılışı basında yer almış, İsmet Paşa'nın açılış konuşması verilmiş, Ali Süreyya imzasıyla İsmet Paşa'nın Nutkunu Dinlerken başlıklı kısa bir değerlendirme yapılmıştır. İsmet Paşa'nın iktisadi mücadelenin uzun süreceği, halkın ve müteşebbislerin alacağı tedbirlerin başarıyı sağlayacağını iktisadi meselelerin iktisadi hayatın kanunları ile çözülmesi gerektiği

⁴⁶ İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1926 Senesi Kongresi, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul.

⁴⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, 12 Şubat 1927, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Vekâleti Ticaret Müdüriyet-i Umumiyesi, 1927, s. 3-6.

noktalarına dikkat çekmiştir.⁴⁸ Yunus Nadi İktisadi Mücadele başlıklı makalesinde İsmet Paşa'nın konuşmasının önemine vurgu yapmıştır. Meseleyi hükümet ve vatandaş ile birlikte düşünülmesi gereken çetin bir iktisadi mücadele olarak değerlendirmiştir.⁴⁹

Kongrenin ilk günü ticaret ve sanayi odalarının yerel kongre kararlarına dayalı olarak Ticaret Vekâleti tarafından hazırlanan rapor okunmuştur. Vekâletin incelediği yerel kongre kararları raporda ikiye ayrılmıştır; Birincisi her ticaret odasının bulunduğu bölgeye ait yerel iken ikincisi ise memleketin genelini ilgilendiren meselelerdir. Genel ve yerel meselelerin çözülmesinin memleket iktisadı üzerinde olumlu etki yapacağı ifade edilmiştir. Raporun sonunda, bölge kongrelerinin memleket iktisadıyla ilgili olan bakış açısının özet olarak anlatıldığı, fakat bunların dışında pek çok mahalli konular olduğu belirtilmiştir. Bu meselelerin münakaşası, dertlerin teşhis edilerek tedavisine ait sistemlerin kurulması beklentisiyle geleceğe dair umutlar vurgulanmıştır.⁵⁰ Raporun sermaye ve kredi meselesi kısmı Hâkimiyet-i Milliye'de yayınlanmıştır.⁵¹ Cumhuriyet gazetesinde rapor hakkında geniş, İstanbul Ticaret Odası Mecmuası'nda kısa bir özetleme yapılmıştır.⁵² İstanbul Ticaret Odası temsilcileri de bir rapor hazırlayarak kongreye sunmuştur.⁵³ Ticaret Vekâletinin hazırladığı rapordaki meseleler ile İstanbul Ticaret Odasının raporundaki konu başlıkları hemen aynı denilebilir.

Raporun okunmasından sonra kongre başkanlığına Rahmi Bey geçmiş, ardından başkan vekilleri, ticaret, maliye ve sanayi komisyonlarının üyeleri seçilmiş, cumhurbaşkanının ziyaret edilmesi kabul edilmiştir.⁵⁴ Kongrenin gündemini raporda yer alan meseleler oluşturmuş, bu meseleler kongre komisyonlarında incelenerek hükümeti ilgilendiren konularda temenni mahiyetinde kararlar rapor olarak hazırlanmıştır. Komisyon kararları kongre üyelerinin görüş ve önerilerini almak üzere okunmuş ve oya sunulmuştur. İkinci toplantı 13 Şubat 1927'de yapılmış, kongreye gelen tebrik telgrafları okunmuş, çalışmaya yeni başlayan komisyonlardan henüz rapor gelmediği

⁴⁸ Cumhuriyet, 13 Şubat 1927; İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, Şubat 1927, Sayı 3.

⁴⁹ Cumhuriyet, 15 Şubat 1927.

⁵⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 25.

⁵¹ Hâkimiyeti Milliye, 13 Şubat 1927.

⁵² Cumhuriyet, 13 Şubat 1927; İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, Şubat 1927, Sayı 3.

⁵³ İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, Şubat 1927, Sayı 3.

⁵⁴ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 26-29; Cumhuriyeti, 13 Şubat 1927.

için toplantı kısa sürmüştür.⁵⁵ Sonraki günlerde komisyonlardan gelen raporlar ve çeşitli teklifler tartışılmıştır. Komisyon raporları görüşülürken zaman zaman komisyon görüşlerine itirazlar yapılmış, kararlar üzerinde değişiklik istekleri söz konusu olmuştur.

Sermaye ve Kredi Meselesi

Raporun ilk başlığı sermaye ve kredi meselesi olup sıkıntı ve şikâyetler özetle şöyledir; mevcut bankalar çiftçi, tüccar ve sanayicinin ihtiyacını karşılayamadığı gibi yüksek faiz ve komisyonlardan şikâyet edilmektedir. Bazı yerlerde banka dahi yoktur. Ülkede üretim ve ticaret başladığı için kredi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1923-1925 ithalat ve ihracat rakamları kıyaslanmıştır. İthalat ve ihracat arasındaki olumsuz cari açık yani ithalatın çok ihracatın az olması durumu azalmaya başlamıştır. Cari açık tamamen kapanmamış olup ihracat rakamlarının fazla olması tüketim eşyası almaktan değil, üretimi arttıracak makine, traktör gibi araçlar almaktan kaynaklanmıştır. Şeker, un, kumaş gibi ülkede üretilebilen maddelere harcanmamıştır. Üretim amaçlı yapılan ithalat ile üretim arttıkça ithalat ve ihracat arasında bir denge meydana gelecektir. Rakamlar ithalat ve ihracat arasındaki dengenin iyiye gittiğini gösterdiği gibi zamanla sermaye ve kredi azlığı ortadan kalkacaktır. Kredi ihtiyacını karşılamak üzere bankalar kurulmuştur. Sanayi ve Maden Bankası açılmıştır. Özel teşebbüs bankaları kurulma aşamasındadır. Denizli İktisat Bankası; Kocaeli Halk Bankası; Karaağaç Bankası; Ürgüp Zürra ve Ticaret Bankası; Mersin-Tarsus Kurtuluş Bankası; Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Yeterli olmasa da bu bankalar sermayelerini arttırmakta kredi boşluklarını kapatmaktadırlar. Raporun bu kısmından sonra halkın elinde bulunan kullanılmayan sermayenin bankalara yatırılması ve ülkenin kullanımına sunulması için teşvik edilmesinde bireysel ve toplumsal fayda bulunduğu halka anlatılmasının vatan borcu olduğu ifade edilmiştir. Savaşın önce piyasada elli milyondan fazla altın lira var iken bu paranın büyük kısmı faaliyet sahasından çekilmiştir. Bunun bir kısmının ortaya çıkmasının kredi eksikliğine çare olacağı, ayrıca bir devlet bankası kurulacağı ifade edilmiştir.⁵⁶

⁵⁵ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 31-32.

⁵⁶ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 9-11.

Sermaye ve kredi meselesi ticaret komisyonunda incelenmiş, komisyonun raporu 14 Şubat 1927 günü müzakere edilmiştir.⁵⁷ Ülke mahsullerini dış pazarlara sevk etmek ve milli sanayiye kurmak için sermaye bulunmadığı ifade edildikten sonra komisyon devlet bankası tesisi ile kredi süresinin altı aya uzatılmasını teklif etmiştir. Zaten hükümet devlet bankası kurmak istemektedir. Nakliye araçlarının yetersizliği, doğal sebepler ve zorunluluklar nedeniyle üç ay olan kredi süresi tüccar için yeterli değildir. İhracat iskelelerindeki bankaların kredi konusunda daha esnek davranması, Ziraat Bankası şubelerinin ticaret ve işlemleriyle de meşgul oldukları ancak bazı şubelerin bu işlemlerden kaçındığı tüccarın zor durumda kaldığı, bu meselelerin çözümü için hükümetten temennide bulunulması istenilmiştir. Komisyonun raporu itiraz edilmeden kabul edilmiştir.⁵⁸

Kredi meselesi başka meselelerde de gündeme gelmiştir. 15 Şubat 1927 günü sanayi komisyonunun raporunda kredisizlikten sıkıntı çeken sanayicilere gümrüklerde verilmesi zorunlu olan depozito uygulamasında kolaylık gösterilmesi vurgulanmıştır.⁵⁹ Yabancı rekabetine karşı himaye edilmesi istenen ipekçilik ve kozacılık⁶⁰, süngercilik⁶¹ gibi meselelerde kredi ihtiyacı tekrarlanmıştır. Kredi sorununa çözüm olarak vilayet umumi meclislerinin senelik bütçelerinin yüzde onunun Ziraat Bankası'na verilerek sermayesinin arttırılması teklifi vilayetlerin bütçelerinin yetersizliği ve daha acil ihtiyaçları nedeniyle kabul edilmemiştir.⁶² Sermayesinin müsait olduğu yerlerde Emlak Bankası'nın şubelerinin açılması teklifi kabul edilmiştir.⁶³ Tütünün borsaya dâhil edilmesi kredi meselesinin çözülmesine bağlı görülmüştür. Tütünün tarlaya ekildiği zaman ziraatçının krediye duyduğu ihtiyaç dile getirilmiştir.⁶⁴

Kredi, para, paranın değeri meseleleri iktisat bilimi açısından birbiri ile ilişkili konulardır. Yunus Nadi imzasıyla Paramızın Islahı başlıklı makalede ilk gün okunan raporun kredi başlığına dikkat çekilmiş, Türk parasının kıymeti üzerine bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Kongrede kredi

⁵⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s.33; Hâkimiyet-Millîye, 15 Şubat 1927.

⁵⁸ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 34-35.

⁵⁹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 66.

⁶⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 70.

⁶¹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 79.

⁶² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 108-111.

⁶³ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 112.

⁶⁴ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 123-124.

meselesinin konuşulacağını ve kongrenin sonucunu bekleyeceğini belirtmiştir. Yunus Nadi'ye göre paranın kıymeti meselesi kongrede müzakere edilecek bir mesele olmayıp kongrenin bu karışık meselenin içinden çıkabilmesi olası değildir.⁶⁵ Yunus Nadi'nin sonraki yazısında Ticaret Vekili ile yaptığı bir görüşmede kredi meselesinin çeşitli yerlerden gelen temsilciler tarafından yerel bir sorun gibi anlatıldığını söylemiş ancak kendisi bunun kongrede genel bir mesele olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁶⁶ Nitekim kongrede kredi meselesi genel bir mesele olarak tartışılırken paranın değeri meselesi tartışılmamıştır.

Ürünlerin İslahı ve Çoğaltılması

İlk gün okunan raporun ürünlerin ıslahı ve çoğaltılması başlığında⁶⁷ tarım ürünleri ıslah edilirse yüksek fiyatlarla satılacağı böylece ithalat ve ihracat arasındaki farkın ülke lehine çevrileceği belirtilmiştir. Yerel kongrelerde tartışılan bu meselede Ziraat Vekâleti çalışmalar yapmıştır. Tohumluk tanelerin yabancı maddelerden ve zayıf tanelerden ayrılması ve tohumun kaliteli olması konusundaki çalışmalara değinilmiştir. Eskişehir'de kurulan laboratuvarda tohumlar ıslah edilmeye çalışılmaktadır. Bir uzman Türkiye'yi dolaşıp yetiştirilen ürünleri incelemekte, tohumların ıslahı, daha iyi cinslerin getirilmesi, bunların hangi iklim şartlarında yetiştirilebileceği çalışmaları devam etmektedir. Mesela Adapazarı'nda patates cinsinin ıslahı ve üretiminin artırılması için bir uzman çalışmaktadır. Adana'da pamuk ıslahı için laboratuvar kurulmuştur. Acil bir mesele olarak dışarıya satılan hububat içinde taş, çakıl gibi maddeler çıktığına dair yabancı ülkelere şikâyetler yapılmaktadır. Özellikle bira yapımı için kullanılan arpadan şikâyet olup ticaret odaları, borsalar ve tüccarların bu meseleyle ilgilenmeleri menfaatleri gereğidir. Her yerde kalbur makineleri kurulmalıdır ancak bu hükümetten ziyade ziraatçı ve tüccarın işidir.⁶⁸

15 Şubat 1927 günü ürünlerin ıslahı ve çoğaltılması hakkındaki ticaret komisyonunun raporu görüşülmüştür.⁶⁹ Buğdayların temizlenip ayıklanmasına yönelik araçlar ve bilimsel tedbirler için Ziraat Vekâletinden temenni,⁷⁰ köylerde ağaç fidanı dikilmesi, yabancı zeytin ve sakız ağaçlarının

⁶⁵ Cumhuriyet, 14 Şubat 1927.

⁶⁶ Cumhuriyet, 16 Şubat 1927.

⁶⁷ Hâkimiyet- Milliye, 14 Şubat 1927.

⁶⁸ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 11-12.

⁶⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 16 Şubat 1927.

⁷⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 48-49.

aşılması, ipekçilik için dut fidanları yetiştirilmesi ve ipek tohumlarının ıslah ve himayesi⁷¹ hakkında ilgili makamlardan temennide bulunulması maddeleri kabul edilmiştir. Sonraki günlerde pamuk için bir standart sağlanması teklifi gelmiştir.⁷² Cumhuriyet gazetesinde kongrenin devam ettiğine, ürünlerin ıslah ve çoğaltılmasının müzakere edildiğine dair kısa bir haber yer almıştır.⁷³

Sanayinin Teşvik ve Himayesi

Raporun sanayinin teşvik ve himayesi başlığı altında⁷⁴ yerel ihtiyaçların milli üretim ile karşılanması amacıyla her ülkede tedbirler alındığı, hammadde üreticilerine ve sanayicilere destek ve muafiyetler verildiği vurgulanmıştır. Her ülke iktisadi bağımsızlığını sağlamak ve korumak için öncelikle iktisadi dengeyi sağlamak, ithalat ve ihracatını düzenlemek, milli sanayisini teşvik ve himayesini sağlam kanuni mevzuata dayandırmak zorundadır. Bu amaçla uygulanmakta olunan 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu yetersizdir. Kanunun uygulandığı tarihten itibaren 470 müessese muafiyet elde etmiş ancak elde edilen netice milli iktisat açısından yetersizdir. Sanayi gelişmelerini takip edecek müesseselerin himayesi zorunlu olup söz konusu kanunun tadil edilmesi gerekir. Kanunun tadil edilmesi için çalışmalar yapılmış, ayrıca savaş yıllarında üretimi azalan Hereke, Bakırköy Mensucat ve Beykoz Debbâğ fabrikaları Sanayi ve Maden Bankası'na devredilip faaliyeti temin edilmiştir. Uşak şeker fabrikası, Kayseri ve Isparta iplik, Tosya, Maraş çeltik fabrikaları faaliyete geçirilmiştir. Milli ürünler yakında yabancı ürünlerden farksız hale geleceği gibi memleket ihtiyacını karşılayabilecektir. Bu nedenle sanayi müesseselerinin teşvik ve himayesi zorunludur. Ancak sanayi müesseseleri daima hükümet ve banka yardımıyla kurulamaz. Özel teşebbüse dayanmalıdır. Sanayi müesseseleri her memlekette himaye ve teşvik edilmektedir. Macarlar, Rumlar, Bulgarlar çeşitli imtiyaz, muafiyet ve müsaadeler ile olağanüstü himaye ve teşvik etmektedirler. Türkiye'de 1913 tarihli kanundaki muafiyetler için gerekli şartların basitleştirilmesi ve muafiyetlerin genişletilmesi gerekir. Yeniden düzenlenen kanun layihasında komşu devletlerin kanunları ve mahalli ihtiyaçlar ile ticaret ve sanayi odalarının görüşleri incelenerek milli sanayinin kurulması için tedbirler

⁷¹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 50-51.

⁷² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 115.

⁷³ Cumhuriyet, 16 Şubat 1927.

⁷⁴ Hâkimiyet- Milliye, 14 Şubat 1927.

alınmıştır. Ticaret ve sanayi odaları raporlarında vergi muafiyeti istenilmiş, şehir ve kasaba civarında arazi temin edilemediğinden ve gümrük muafiyeti için mevcut uygulamanın şeklinden şikâyet edilmiştir. Kanun ile sanayi müesseselerine parasız verilecek arazi konusundaki kısıtlamalar sebebiyle bu müsaadeden faydalanmak mümkün olmamıştır. Bu durum yeni kanun layihasında dikkate alınmış, şehir ve kasaba dâhilinde sanayi müesseselerine arazi temini için gerekli arazinin takdir edilecek bir bedel karşılığında terk edilmesi sağlanmıştır. Aynı layihada arazi ve kazanç vergileri ile ilgili muafiyet idare ve belediyelerin tahsil ettiği bütün vergilere genişletilmiştir. El tezgâhları ile işleyen müesseseler de kazanç vergisinden muaf edilmiştir. Kanunun uygulanmasında ortaya çıkan birçok sorun yeni kanun layihasında ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca raporda serbest bölgelerin kurulmasının sanayiye teşvik edeceği belirtilmiştir.⁷⁵

Kongrenin ilk günü başkan İstanbul'dan sanayicilerden bir heyet geldiğini ve incelenmekte olan mevcut Teşvik-i Sanayi Kanunu hakkında Vekâlete ve kongre sanayi komisyonuna istişari nitelikte görüşlerini sunmak istediklerini söylemiş, heyetin görüşlerini komisyonda sunması kabul edilmiştir.⁷⁶

Sanayi komisyonu 15 Şubat 1927'de Türkiye'de sanayinin teşvik ve gelişmesi hakkındaki incelemesini sunmuştur. Komisyon İstanbul'dan gelen heyetin görüşlerini de dikkate alarak hükümetin hazırladığı henüz kanunlaşmayan teşvik-i sanayi hakkındaki kanun layihasını inceleyip eksik noktaları hükümetin dikkatine sunmak üzere kongreye arz etmiştir. Kanun layihası metni kongre zabıtlarında tam metin olarak yer almamıştır. Sadece bazı maddelerde yapılması istenilen değişiklikler metin içindeki bazı kısa ibarelerin çıkartılması veya ilave edilmesi şeklinde yer almıştır. Teşvikten yararlanacak müesseselerin kullandığı enerji ve çalıştıracağı işçi miktarı, vergi muafiyetleri, verilecek arazi ve bina değerlerinin belirlenmesi, muafiyetin başlama süreci ile ilgili değişiklikler üzerinde önemli bir tartışma olmadan kabul edilmiştir.⁷⁷

Sanayiye teşvik meselesinde kanun layihasına ilave edilmesi istenen noktalar ise şöyledir; Kanundan sadece büyük sermayeli fabrikaların değil küçük sermayeli fabrikaların işçilerinin de kazanç vergisinden muaf edilmesi teklifi tartışmaya sebep olmuştur. Başkan büyük sermayeli fabrikaların ülke

⁷⁵ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 12-20.

⁷⁶ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 30.

⁷⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 61-64.

iktisadındaki tesirinin başka olduğunu, teşvik için konduğunu söyleyince bir üye Anadolu'da yirmi bin lirayı bir araya getirmek zordur sözleriyle muafiyetin sadece büyük şirketlere verilmesine itiraz etmiştir. Bir başka üye bütün işçi sınıfının kazanç vergisinden istisna edilmesi anlamına geleceğini, maliyenin buna tahammülü olmayacağını söyleyerek muafiyetin genişletilmesine karşı çıkmıştır. Neticede bir temenni ve Maliye Vekâletinin onayına bağlı olduğundan madde oylanmış ve ret edilmiştir. Sanayiye ait bütün makine, araç ve gereçlerin ziraat makineleri gibi gümrüksüz ithal edilmesi, dışardan getirilen hammaddelerin gümrük vergisi muafiyetinin Vekâlet tarafından onaylanmasına kadar olan sürede gümrük idarelerine verilen depozito parası yerine ticaret odaları tarafından onaylanmış kefalet belgesi verilmesi maddesi kabul edilmiştir.⁷⁸

Teşvik-i sanayi listesindeki hammaddelerin genişletilmesi zorunlu olup bu listelerin hazırlanmasında ticaret ve sanayi odalarının görüşlerine müracaat edilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca yabancı rekabetine karşı korunması istenen faaliyet konuları sıralanmıştır. Bunlar özetle şöyledir;

Dutçuluk, ipekçilik, dokumacılık; hükümetin acilen çare bulması, ipek böceği ve tohum yetiştirilmesi hakkındaki kanuna göre nakdi mükâfatın devlet bütçesinden ya da mahalli idarelerden sağlanması zorunludur. Fidanlık ve koza yetiştirenlere mükâfat, iklimi müsait yerlerde halka ücretsiz fidan dağıtılması, dutlukların oluşturulması, ipekçilik ve böcekçiliğe dair halka dersler verilmesi, fabrikaların tüm yıl çalışması için gereklidir. Fabrikatörün, işçinin ve memleketin mal bulamadığı için zarar görmesinden dolayı ithal edilecek hammaddenin yani kozanın gümrüksüz olması istenilmiştir. İpekçiliğin gelişmesi için kozanın bir süre gümrüksüz ithali tartışmalara sebep olmuştur. Dutlukların ve koza üretimini azaltacağı gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Gümrüksüz ithalatın fiyatların uluslararası piyasalarda belirlenmesi sebebiyle fiyatlara etki etmediği iddia edilmiştir. Fabrikatörün sermayesinin fazla hammadde bulundurmaya yetmediği, hammadde fiyatlarının murabahacılar elinde fazla yükseldiği gerekçeleriyle teklif savunulmuş ancak ret edilmiştir.⁷⁹

Kerestecilik, ormancılık; iç sarfiyat ve ihracat için vilayetlere fen memurları gönderilip ihalelerin mahallinde yapılması, araç-gereç verilmesi, ormanlarda yolların inşa edilmesi, yolların ve köylerin inşasına kadar seyyar dispanser bulundurulması, ormancılık ile uğraşan tüccarın sermayesine göre

⁷⁸ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 64-66.

⁷⁹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 68-75.

faaliyette bulunacağı ormanın büyük olması halinde maliye tarafından borç verilmesi istenilmiştir. Muğla'dan Bahaeddin Bey meselenin büyük olduğunu, çok geniş ormanlar bulunduğunu, ormanların işletilmesindeki sıkıntılarını dile getirmiştir. Bu konuda fen memurlarının araç-gereç eksikliği, orman idaresiyle uyuşmazlıklar ve idarenin emir ve kararlarının gecikmesi sebebiyle ormanların işletilemeyip tüccarın zarar ettiğini anlatmıştır. Araç-gereç yokluğundan elde edilen ürünün miktarına dair anlaşmazlıklar ve uzayan yazışmalar, cezalar, orman mektebinden az mezun çıktığı için fen memuru bulundurulmasındaki zorluklar, orman muamelesinin karışıklığı, tarifelerdeki anlaşmazlıklar ile devam etmiştir. Bunların ormanların işlenmesine engel olduğunu, işlenmemiş ormanların yanmaya mahkûm olduğunu belirtmiştir. Kanunda bulunan mektep, hastane gibi tesislerin dağ başındaki ormanlarda yapılamayacağını, mevzuatın basitleştirilmesini savunmuştur. Ankara'dan Emin Bey bunun Ziraat Vekâletine ait olduğunu, ticaret kongresini alakadar edip etmeyeceğini bilmediğini ama memleketin iktisadında önemli olduğu söylemiştir. Ormancılıkta ifrat ve tefrit bulunduğunu, Ziraat Vekâletinin tüccar zihniyetiyle bu servetten faydalanılması gerektiğini söylemiştir. Hiç işlenmemiş ormanlar bulunduğu halde dışarıdan kereste geldiği ve bunun memlekete zarar verdiğini, yeni bir şekil bulmak gerektiğini savunmuştur. Ayrıca ormanların işletilmesinde sermaye azlığını ilave etmiştir. Başkan Ziraat Vekâletinin temsilcisinin kongrede bulunmadığını, yeni bir orman kanunu gerektiğini, ormancılık ile ilgili bu temenninin Ziraat Vekâletine gönderileceğini söylemiştir.⁸⁰

Taktircilik (damıtma); yani alkol üretme maddesinde Müskirat-ı İnhisar İdaresinin Aydın, Bodrum gibi incir bol olan yerlerde birer taktirhane inşa etmesi sanayi ve ticaretin gelişmesi açısından faydalı görülmüş, tartışmasız kabul edilmiştir.⁸¹

Süngercilik; Akdeniz sahillerinde sünger avcılığının önemli gelir getireceğinden Marmaris çevresindeki adalardan uzmanlar getirilmesi ve girişimcilere maliyeden borç para verilmesi temenni edilmiştir. Bahaeddin Bey bunun kredi meselesi olduğunu ve hükümetin para veremeyeceğini söyleyerek itiraz etmiş, ancak süngerciliğin öğrenilirse paranın geleceğini söylemiştir. Başkan gereken kolaylık gösterilir demiştir.⁸²

⁸⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 75-78.

⁸¹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 78.

⁸² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 79.

Zeytincilik ve bağcılık; zeytin ve üzüm ağaçlarının hastalıklarıyla mücadelenin fenni usullerle yapılması gerektiği, aşısız ağaçları aşılayanlara mükâfat verilmesi, zeytinliklere başıboş hayvanları bırakanlara ceza verilmesi, zararlı böceklerin itlafıyla ilgili kanundaki belirsiz olan nebatat kelimesinin değiştirilerek işcar (ağaçlandırma) kelimesinin ilave edilmesi istenilmiştir. Bu madde sırasında zeytin yetiştirilen bölgeye gelen memurların sıcağın şikâyet edip gittikleri, böyle giderse iki sene sonra zeytin ağacı kalmayacağı eleştirisi yapılmıştır. Başkan zeytin hastalıklarının tedavisinin kolay olmadığını, İtalya, İspanya gibi yerlerde bile büyük teşkilatla yapıldığını, Ziraat Vekâletine temenninin iletileceğini söylemiştir.⁸³

Debbağat (dericilik); önemli miktarda hayvan derisi çıkmasına rağmen kesim veya kurutma fenni şekilde yapılmadığından ihraç edilen deriler değerinin altında satılmaktadır. İlkel şekilde işlenen deriler için tesisler kurulması temenni edilmiştir. Muğla'dan Bahaeddin Bey derilerin işlenmesi sırasında yaydıkları koku nedeniyle dericilerin mekânı meselesine değinmiş, bu sanatın desteklenmesini istemiştir. Başkan hükümetin sadece uzmanlar göndereceğini, yerel girişimcilerin birleşerek bunu ıslah etmesi gerektiğini söylemiş, para ve kredi meselesine, her işi hükümetten beklememek gerektiğine vurgu yapmıştır. Böylece sanayi komisyonunun raporu bitmiştir.⁸⁴

Raporun bağ ile ilgili kısmında önemli bir şey söylenmemişse de 17 Şubat 1927 günü üzüm hakkında bazı teklifler gelmiştir. İhraç edilemeyen sadece içki yapımına yarayan üzümlerin değerlendirilmesi, bağcılığın desteklenmesi kabul edilmiştir.⁸⁵ Bilecik'te harap olan üzümlerin değerlendirilmesi için alkol fabrikası yapılması teklifi gelmiştir.⁸⁶ Benzer şekilde alkol üretimi ile ilgili olarak Müskirat İnhisar Şirketi'nin yerli anason kullanması isteği,⁸⁷ Kütahya'da ve Eskişehir'de bira fabrikası kurulması teklifleri gelmiştir.⁸⁸ Cumhuriyet gazetesinin kısa haberinde sanayiye teşvik meselesinin ele alındığı yer almıştır.⁸⁹

⁸³ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 79-80.

⁸⁴ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 80-81.

⁸⁵ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 102-103.

⁸⁶ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 116.

⁸⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 101.

⁸⁸ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 112-113.

⁸⁹ Cumhuriyet, 16 Şubat 1927.

Nakliyat

İlk günü okunan raporun nakliyat başlığı altında ürünlerin pazar yerlerine sevkinde gerekli olan otomobiller, trenler, vapurlar meselesi, tüccarın şikâyetleri, temennileri ve ihtiyaçlarının yerel kongrelerde gündeme geldiği belirtilmiştir. Birçok yerden trenlerle ticaret dünyasına bağlanmak istenilmiştir. Trenlerin tüccarı sıkın usullerinden, tesisat ve teşkilatından, tarifelerin ağırlığından şikâyet edilmiştir. Memleketin demir yollarıyla birbirine bağlanması en büyük amaçtır. Nitekim Ankara, Çankırı, Çerkeş, Zağferanbolu, Zonguldak, Ereğli arasında bir metrelik dar hat inşası bir İsveç gurubuna verilmiştir. Aynı gurup Malatya, Diyarbakır hattını yapacaktır. Turhal, Sivas, Kayseri hattını Belçika gurubu inşa edecektir. Ulukışla, Kayseri arasında bir hat inşası düşünülmekte olup bu konuda müracaat gerçekleşmiştir. Talep olursa Sivas-Erzincan istikametindeki de verilecektir. Bu hatlar memleketin ihtiyacını ortadan kaldıracak, yenilerinin inşasına devam edilecektir. Trenlerde zarar gören eşya için verilen tazminat meselesi tüccarın aleyhinedir. Tren tarifelerinin indirilmesi ürünlerin pazar yerlerine ucuza sevk edilmesini ve rekabetten korunmasını sağlayacaktır. Fakat tren idarelerinin zararına tarifeler indirilemez. Çeşitli istasyonlarda yüklenen malların mesafe dikkate alınmaksızın aynı tarifeye tabi tutulması isteklerine gelince makul istekler incelenecektir.⁹⁰

Raporun deniz nakliyatı kısmında limanlar arasında işletme hakkına⁹¹ sahip olduktan sonra milli gemiciliğin geliştiği vurgulanmıştır. Ancak Seyrisefain İdaresinin sefer tarifeleri ve nakliye ücretleri hakkında kongrelerde şikâyetler yapılmıştır. Mesela Dört Yol portakallarının hızlı sevk edilebilmesi için mevcut seferlere ilaveler, ayrıca postalar tesisi, ücretlerin indirilmesi gibi isteklerde bu idare elindeki mevcut gemilerle istenen seferlerin yapılmasına çalışmıştır. Mevcut vapurlarla yapılan seferler ihtiyacı ortadan kaldıramasa da çaba sarf edilmiştir. Limanlara yeterli sayıda vapur uğramadığından şikâyet edilmiş fakat imkân nispetinde nakliyat sağlanmıştır. 1926'dan önce Seyrisefain İdaresinin gemilerinin toplam tonajı 25226 iken bugün 44693'e çıkmıştır. İki şilep ile bir vapur daha satın alınmasına karar verilmiş olup toplamı sekiz bin tondan aşağı olmayacaktır. Özel gemi sahipleri de nakliyattaki sıkıntıyı hafifletmektedir. Ayrıca şose yolları inşaatında gelişme olduğu ifade edilerek rapor sona ermiştir.⁹²

⁹⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 15-16.

⁹¹ Kabotaj.

⁹² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 16-18.

Nakliyat meselesi komisyon raporu 15 Şubat 1927 günü 16 madde olarak görüşülmüştür. Bu maddeler özetle şöyledir⁹³:

1. Anadolu hattında buğday gibi un nakliyatının da indirimli tarife ile yapılması. Bu maddede Anadolu Demiryolları Ticaret Müdürü Eşref Bey açıklama yapmıştır. İdarenin yetkili olduğu tarifenin belirlenmesinde kıymet ve mesafenin dikkate alındığını, un ile buğday arasında kıymet farkı bulunduğunu, kıymet farkına göre tarifenin yapıldığını, un ile zahire nakliyatının farklı olup un için özel tedbirler alındığını, ayrı vagon ayırmak gerektiğini açıklamıştır. Bazı üyeler Trakya üreticilerinin de indirimden faydalanmasını teklif etmiştir. Başkan iki hat arasındaki farkın kaldırılmasına dair olan teklifin kongre temennileri arasına alındığını, un ile buğday arasında kıymet farkı olsa da aynı derecede tutulmasına katıldığını ifade etmiş ve teklif genel bir indirim olarak kabul edilmiştir.⁹⁴

2. Haydarpaşa'dan doğu vilayetlerine giden eşyanın Pozantı-Nusaybin üzerinde ve Suriye sınırında uzun süre beklerken doğudan gelen eşyanın süratle sevk edilmesinin Türk tüccarlarını zarara uğratması nedeniyle bu durumun ortadan kaldırılması. Nafia Vekâleti temsilcisi Muhtar Bey buna dair Vekâlette bilgi olmadığını, meselenin açıklanmasını istemiştir. Diyarbakır'dan Mehmet Sakin Bey gecikmenin çoğunlukla kasten kumpanya tarafından yapıldığını söyleyince Muhtar Bey anlaşmaya göre sürenin 7 gün olduğunu, genellikle Mardin'den şikâyet olduğunu, eğer şikâyet olursa Vekâletin bakacağını ifade etmiştir. Diğer maddeye geçilmiştir.⁹⁵

3. Nusaybin-Pozantı hattı istasyonlarında hiçbir hizmet karşılığı olmadan vezniye (ağırlık) ücreti alınmaktadır. Eskiden buğday indirimli tarifeye tabi iken şimdi üçüncü sınıf tarifeye tabi olduğundan alınan vezniye ücretinin indirimli tarifeye çevrilmesi. Muhtar Bey eşyanın tartılması gerektiğinde ücretin alındığını, tartılmadan böyle bir ücretin alınamayacağını vurgulamıştır. Elazığ temsilcisi Şükrü Bey Elazığ kongresinde bunun dile getirildiğini hiçbir şeye dayanmadan böyle bir ücret alındığını söylemiştir. Başkan meselenin takip edileceğini, yanlışlık varsa düzeltileceğini ifade etmiştir.⁹⁶

⁹³ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 52-61.

⁹⁴ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 53.

⁹⁵ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 54.

⁹⁶ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 54-55.

4. Şümendüferlerde mercimek, fasulye, nohut, patates, bulgur ve balya halinde kuru otların indirimli tarifeye tabi tutulması. Başkan indirimli tarifenin memleket iktisadı için önemli olduğunu ancak trenlerin zararına çalışamayacağını ifade etmiştir. Muhtar Bey samanda indirimli tarifeye geçileceğini söyledikten sonra diğer maddeye geçilmiştir.⁹⁷

5. Kasaba hattında bir vagona yüklenen palamut vagonu doldurmadığı halde tam vagon ücreti alınması durumunun düzeltilmesi.

6. Erbaa ile Amasya arasında şose yol inşa edilmesi.

7. Haydarpaşa'dan Mardin'e kadar ticari eşya için yapılan işlemlerin Yenice'de tekrar uygulanması durumunun düzeltilmesi.

8. Şümendüferlerin bazı müesseseler için özel tarife uygulamasının kaldırılması.

9. Eski olan demiryolları nizamnamesinin tadil edilmesi.

10. İstasyonlarda tüccara geç verilen vagon süresinin azaltılması.

11. Ticari eşyanın şümendüferlerle hızlı sevkinin sağlanması.

12. Şümendüferlerde bagaj eşyasının sigorta bedelinin azaltılması.

13. Milli vapurların vergi oranının Seyrisefain İdaresi ile aynı olması, limanda yer bulamayıp çok beklemeleri ve zarar görmeleri durumunun ortadan kaldırılması.

14. Akdeniz limanlarına posta yapan vapur tonajlarının arttırılması.

15. Seyrisefain vapurlarının milli vapurlarla rekabeti nedeniyle genel bir tarife ve anonim şirketler kurulması.

16. Bazı yabancı vapurlar Yunan limanlarında daha ucuza nakliyatta bulunurken Türkiye limanlarında fahiş fiyatlar uygulaması durumunun düzeltilmesi.

5-16. maddeler genellikle itiraz edilmeden kısa açıklamalarla kabul edilmiştir.⁹⁸ Nakliyat meselesinde sonraki günlerde başka teklifler gelmiştir. 17 Şubat 1927 günü güney, orta ve kuzey vilayetlerini birbirine bağlayacak demiryolu hatlarının yapılması teklifi kabul edilmiştir.⁹⁹ Birecik Kasabası

⁹⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 55.

⁹⁸ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 56-60.

⁹⁹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 100.

Fırat Nehri üzerinde alınan ağır verginin kaldırılması¹⁰⁰ teklifi gelmiştir. Aynı gün istasyonlarda hangar ve silo ihtiyacına dair teklif hükümete iletilmek üzere kabul edilmiştir.¹⁰¹

Gümrükler ve Gümrük Tarifeleri

Vekâletin hazırladığı raporun gümrükler ve gümrük tarifeleri meselesi özetle şöyledir; Gümrük işlemlerinin ve gümrük tarifelerinin ticaretteki önemi açıktır. Vekâlete gümrük işlemleri hakkında yapılan müracaatlar incelendiğinde bunların en önemlisinin bazı yerlerdeki gümrük müdürlüklerinin yeri, ticari önemi ve iktisadi durumu dikkate alınarak tespit olunmuştur. Gümrük işlerinde kolaylık ve hızlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Tüccarın istediği şekilde işlemlerin hızlandırılması ve düzenlenmesi için tedbirler alınmıştır. Hayvan ihraç olunan mahallerde ihracat mevsiminde veterinerler bulundurulması sağlanmıştır. 30 Mayıs 1926 talimatnamesi ile İstanbul Limanına gelen gemilerin gümrük kontrol işlemlerinin hızlı ve kolay yapılması için tedbirler alınmıştır. Gümrüklerde çalışan hamallar ücretinin tespitinde ticaret odalarıyla belediye meclislerinden üye bulunan bir komisyon tarafından tayini sağlanmıştır. Ticari malın hasara uğramaması için bunların mesai tarzı ve hareket suretleri özel talimatnamelerle tespit edilmiştir. Temmuz 1926 talimatnamesi ile İstanbul Limanında vapurların yerleri, şamandıraların durumları düzenlenmiştir. Gümrük tarifelerinde uluslararası iktisadi esaslar dikkate alınmalıdır. Şu an geçerli tarife üzerinde tartışma açmak lüzumsuzdur. Yeniden düzenlenecek tarifede memleket üretiminin karşıladığı kadar dışarıdan gelecek olan ürünlerle de rekabet edebilecek ve ayrıca ihracatımızın dış piyasalarda zorluklara maruz kalmayacak şekilde hareket edilecektir.¹⁰² Lozan Anlaşması gereğince gümrük tarifeleri 1928 yılında düzenleneceğinden bu mesele tartışılmamıştır.

Gümrükler hakkında 17 Şubat 1927 günü komisyon raporu altı madde olarak müzakere edilmiştir;

1. Gümrük tarifeleri iktisadi olarak önemli olup tetkik edilmesi gereken bir konudur. Tarifeleri tetkik ve tespit etmekle görevli komisyonun bir an önce bu meseleyi sonuçlandırması.

2. Gümrük hamallarının kullandıkları kancaların çuvalları yırtıp parçalaması nedeniyle kanca kullanılmasının yasaklanması.

¹⁰⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 113.

¹⁰¹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 107-108.

¹⁰² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s.17-18.

3. Gümrüklerde ihtiyaca yeterli vinçler bulunmadığından ihtiyacı karşılayacak vinçler bulundurulması, vinçlerin rüsumat tarafından idare edilmesi. İlk iki madde tartışmasız kabul edilmiş. Üçüncü maddede Gümüşhane temsilcisi Hasan Fehmi Bey bazı yerlerde rüsumat idaresinin vinçlerin idaresini belediyelere terk etmek eğiliminde olduğunu, bunun yeni bir vergi ve masraf yaratacağını, rüsumata ait olan bu görevin rüsumatta kalması gerektiği şeklinde açıklama yapmış ve madde kabul edilmiştir.¹⁰³

4. Güney sınırlarında toprak ürünleri için iç ticaret beyannamesi aranmaması.

5. Antep, Urfa ve Mardin gibi yerlerde gümrük işlemleri bölge ticaretine zarar verdiği için gümrük işlerinin sınır üzerinde yapılması ve ülke içinde bir taraftan diğer tarafa nakledilen eşya için iç ticaret beyannamesi usulünün kolaylaştırılması.

6. Ülke içinde sahilten sahire nakledilecek ticari eşya için vapur şirketleri mesuliyeti alacak bir şekilde geldikleri takdirde iç beyannamenin kaldırılması.

4-6. maddeler herhangi bir tartışma olmaksızın kabul edilmiştir.¹⁰⁴

Limanlar, Antrepolar, İskeleler

Raporun limanlar, antrepolar, iskeleler başlığı altında Akdeniz'de Karadeniz'de birçok limanın yeniden inşası, genişletilmesi ve tamirinin söz konusu olduğu belirtilmiştir. Açık denizlerde gemilerin barınamamaları böyle yerlerde yükleme ve boşaltma işlerinin zorluğu kongrelerde önemli bir yer işgal etmiştir. İnebolu rıhtımının acilen tamiri istenmiştir. 1927 Nafia bütçesinde bunun inşası hakkında bir plan mevcuttur. Acilen inşası istenen Trabzon Limanının istek olursa ihale olunması kararlaştırılmıştır. Ereğli Limanının inşası ihale olunmuştur. Mersin Limanının inşasına istekli çıkmıştır. Anlaşıldığı takdirde verilecektir. Samsun Limanını Belçika gurubu inşa edecektir. İmkân ölçüsünde çözülmeye çalışılan sorunların tamamen hal olması için çok emek ve para gerekecektir. İstanbul rıhtım şirketinin çağdaş araçlarla donanması, gece faaliyetlerinin sağlanması, İstanbul rıhtımının Sirkeci'den sevkiyat ambarına kadar uzatılması isteniyor. Bu istekler dikkate alınmakta, bu meseleleri incelemek üzere toplanan komisyon faaliyetine devam etmektedir. İstanbul limanında antrepo sıkıntısı vardır. Daha önce

¹⁰³ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 94.

¹⁰⁴ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 95.

elliyi aşan antrepoların kaçakçılığı engellemek amacıyla kaldırılması ile ortaya çıkan sıkıntı alınan tedbirlerden sonra kalmamıştır. Gerek Seyrisefain İdaresi gerek Liman İnhisar İdaresi gerek rüsumatın ve ticaret odasının aldığı müsaade üzerine meydana getireceği antrepolar ihtiyacı karşılayabilecek haldedir.¹⁰⁵

Bu konuda çalışmalarını tamamlayan komisyon raporu 17 Şubat 1927’de altı madde halinde gelmiş, müzakere edilmiştir.

1. Ticaret Vekâletine bağlı limanlarda yapılacak ıslah ve düzenleme için tedbirler almak üzere ticaret odası, belediye ve vapurculardan meydana gelen komisyonlar oluşturulması.

2. Geceleri limanların aydınlatılması, sağlık, polis ve rüsumat memurlarının birlikte çalışmalarının sağlanması.

3. Yükleme, boşaltma işlerine gece devam edilmesi, Türk limanlarından gelen vapurlar için gece mesaisine müsaade olunması.

4. İstanbul’da tersaneye ait üç havuzun da tüccar vapurlarına tahsis edilmesi.

5. İstanbul limanı inhisar şirketinin yükleme ve boşaltma işlerini çağdaş bir hale dönüştürülmesi, daha önce alınmakta olan ücretlerden daha düşük ücret alınması. Bu durum sebebiyle Pire Limanının rekabetiyle karşılaşmıştır. Komisyon, kendinden beklenen görevi yerine getiremeyen şirketin resmi müesseseler arasına girmesini devlet ve toplum hayatı için daha faydalı olacağı kanaatine varmıştır.

6. İstanbul, Trabzon, Samsun, İzmir ve Mersin’de mevcut binaların bir an önce tamir ve ıslah edilerek antrepo haline getirilmesi ve idarelerinin yerel ticaret odalarına devredilmesi. Gerekli şartlara sahip olan antrepolarda paketleme işlerine müsaade edilmesi, tamir edilen ve kiralanacak yerlerde kira işlemlerinin bu sene tamamlanmasına gayret edileceği komisyonda bulunan Maliye Vekili ile rüsumat genel müdürünün muvafakatiyle kararlaştırılmıştır.

Bu maddeler herhangi bir itiraz ve açıklama olmadan kabul edilmiştir.¹⁰⁶ Komisyonun raporu dışında Türk denizciliğinin gelişmesi için milli deniz

¹⁰⁵ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 18-19.

¹⁰⁶ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 96-97.

ticaretini himaye kanununun¹⁰⁷ bir an önce çıkarılması için girişimde bulunulması istenilmiştir.

Transit

Transit başlığında yer alan sorunlar şunlardır; kongrelerde bahsedilen önemli dertlerdendir. İran ile yapılan transit ticareti ihmal edilmemelidir. Trabzon, Erzurum, Tebriz yolu otomobil nakliyatına özellikle kış mevsimlerinde müsait değildir. Bu yolun inşası için bütçe ve paraya ihtiyaç vardır. Bazen bölgede çıkan veba salgını uzun müddet İran'dan gelen transit kervanlarının geçememesine ve ticaretin zarar görmesine sebep olmuştur. Doğuda hayvan sürülerinin taşıdığı hastalıklara karşı yeterli derecede önlem alınmaması, hastalıkların yayılması, bu nedenle İran'dan gelen deve katarlarının geçişinin yasaklanması hayati bir önemdedir. Hastalık sadece beygirler üzerinde etkili olup bundan sonra deve katarları yasaklanmayacaktır. Bu hayvanların hastalığı taşımalarının engellenmesine yönelik ve ticareti engellemeyecek şekilde tedbirler alınması kararlaştırılmıştır. Dikkate alınması gereken bir nokta daha vardır, İran transitinin develer yerine kamyonlarla yapılmasıdır. Böylece daha seri ve ucuz ticaret yapmak mümkün olacağı gibi iklim şartları nedeniyle birkaç ay develerle yapılan nakliyat miktar itibarıyla artacaktır. Hükümetin teşebbüsünden ziyade şahsi teşebbüslerle ortaya çıkacak olan bu hususta bir an önce faaliyete geçilmesi temenni edilir. Transit eşyasından tayyare yardımı alınmaması, İran devecilerinden kazanç vergisi alınmaması gibi müsaadeler ile bu ticaretin başka yerlere nakli engellenmeye çalışılmıştır. Transit devecilerinin pasaport meselesinde işlemlerin kolaylaştırılması için teşebbüslerde bulunulmuştur. Bu konuda yapılacak işlerin hepsinin yapıldığı kanaati mevcut olmayıp ortaya konulacak makul değerlendirmeler dikkate alınacak ve gereği yapılacaktır.¹⁰⁸

Önemli başka bir transit merkezi İstanbul'un son zamanlarda transit ticaretini kaybetmek tehlikesinde bulunması nedeniyle İstanbul Limanının geçmişteki gibi gelecekte de büyük bir transit merkezi olarak kalmasına dair tedbirler alınmıştır. Transit ticaretinin sağladığı menfaat sebebiyle komşu ülkeler transit ticaretini kendi ülkelere çekmek için tedbirler almaktadırlar.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 99.

¹⁰⁸ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 19-20.

¹⁰⁹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 20.

Transit işlerinin kolaylaştırılması ve bir serbest bölge kurulması için kanun layihası hazırlanmış, kabul edilmiş ve yayınlanmıştır. Serbest bölgede yapılacak transit ticareti sadece bu bölge için değil memleket sanayi ve ticareti üzerinde de etki yapacaktır. Bölgede kurulacak fabrikalar, sınai müesseselerde Türk işçileri iş bulacaklar ve zamanla ülkenin diğer yerlerine yayılacak, sınai müesseseler artacak, Türk sanatkârları çoğalacak, bunların sınai liyakatleri artacak, sonuçta menfaat maddi ve manevi olacaktır. Serbest bölgede vergiden muaf bir ortamda ticarete hız ve kolaylık sağlanmış olacak, memleket ticaretinin gelişmesine yardım edecektir. Nitekim çeşitli memleketlerde serbest bölgeler kurulmuş, faydalar sağlamışlardır. Hazırlanan kanun layihası amacı sağlayacak şekilde hazırlanmışsa da kongrenin de fikirlerinden istifade edilecektir.¹¹⁰

Transit meselesi konusunda 17 Şubat 1927 günü komisyon raporu beş madde olarak gelmiştir;

1.İran ile transit ticaret kapısı olan Kızıldize’de acilen ihtiyaca yeterli binalar ve deveçiler için hanlar inşası, buradaki zorlukların ortadan kaldırılması.

2.Genel transit yollarının devlet tarafından ıslahı, kamyonlarla nakliyatın sağlanması.

3.Transit eşyasına ait masrafların en aza indirilmesi için tedbirler alınması.

4.Trabzon’da liman yapıncaya kadar az bir masrafla ıslahı mümkün olan iskelenin mahalli ihtiyacı karşılayacak hale dönüştürülmesi.

5.İstanbul’da serbest bölge kurulması hakkında hükümete sunulan kanun layihasını komisyon memnuniyetle karşılar ve bunun teminini hükümetten temenni eder.

Bu maddeler herhangi bir itiraz ve açıklama olmaksızın kabul edilmiştir.¹¹¹

Mahreç ve Müşteri Tedariki Propaganda

Raporun mahreç ve müşteri tedariki, propaganda kısmında Türk ürünlerinin ıslahı dışında yabancı pazar meselesine dikkat çekilmiştir. Milli servet kaynağı buğday, arpa, tütün, pamuk, palamut, üzüm, incir, zeytinyağı,

¹¹⁰ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 21.

¹¹¹ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 96-97.

findık, koza gibi başlıca ihracat maddeleri düşman propagandası, Türk tüccarlarının teşkilatsız olmaları gibi sebeplerle değerinden aşağı satılmış ya da alıcı bulamamıştır. Acil tedbirler alınmalı, hükümet gibi ticaret odaları da etkili çareleri araştırmalıdır. İktisadi rekabette hedefe çabuk varacak yolu bulmak kolay değildir. Ticaret erbabının öncelikle vergi külfetlerinden kurtulmaya çalıştıkları, rekabete karşı vergilerin ilgasını tek çare olarak ileri sürdükleri görülmüştür. Bir fikir olmakla birlikte uygulama değerine güvenilemeyeceğinden daha etkili çareler araştırmak gerekir.¹¹²

Kongre zabıtlarında bu başlık altında ayrı herhangi bir rapor gelmemiştir. Türk ürünlerinin pazar payını genişletmek meselesi aşağıda anlatılacak olan marka, kooperatifler, birlikler, yüksek iktisat meclisi meselelerinin içinde değinilmiştir.

Alamet-i Farika (Marka)

Raporun marka başlığında şunlar yer almıştır; İzmir kongresinde ihracat mallarının marka meselesi tartışılmıştır. Londra'dan gelen şekerlerin Hacıbekir şekeri firmasıyla satıldığı ve yalnız bu firma yüzünden çok fazla talep edildiği düşünülürse Türk ürünlerinin marka meselesine önem vermek gerekir. Dışarıda beğenilen Türk tütünleri, üzümleri, incirleri yabancı satıcılar tarafından taklit edilip Türk firması altında sattıkları için tür ve tadı hakkında mevcut kanaatin, tedbir alınmaz ise kaybolması ihtimali vardır. Bunların Avrupa piyasasında sahip oldukları mevki kayıp etmeleri milli ticaret için büyük bir zarar olur. Bu nedenle marka meselesi tartışılmalı ve kararlar alınmalıdır. Daha önce Ticaret Vekâleti bazı tedbirler almış, İzmir'de uygulanması zor görüldüğü için geçici olarak uygulamadan vaz geçilmiştir. Son İzmir kongresinde bu mesele görüşülmüştür. Dışarıdan bazı alıcılar kendi markalarını koymak istemeleri ticaretimizi zor durumda bıraktığından meselenin burada münakaşa edilmesi en faydalı şeklin tespiti gereklidir.¹¹³

17 Şubat 1927'de komisyon raporu gelmiştir. Rapora göre ürünlerde marka isteğe bağlıdır ancak ihracat sırasında ürünün üzerinde açık bir şekilde Türkiye ibaresinin bulunması zorunlu, üretim yerinin belirtilmesi ise isteğe bağlı olmalıdır. Mevcut kanunun buna göre tadil edilmesinin hükümetten temennisine karar veren rapor itirazsız kabul edilmiştir.¹¹⁴

¹¹² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 21-22.

¹¹³ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 22.

¹¹⁴ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 85-86.

Kooperatifçiler, Birlikler

Raporun kooperatifçiler, birlikler başlığı altında zamanın önemli iktisadi organlarından olan kooperatiflerin de kongrelerde tartışıldığı vurgulanmıştır. Kongrenin bu mesele ile ilgilenmesi, çeşitli meslek erbabının kooperatifler hakkındaki görüşlerinden yararlanması doğru olur. Ziraatçı Kredi Birlikleri kurulması için kabul edilen kanununa uygun olarak Ziraat Bankası tarafından Birlik Dâhili Nizamnamesi hazırlanmış, şube ve sandıklarına dağıtılmıştır. Üretici köylülerin teşkilat kurlmaları, onlara göre aydın olan tüccarın bu işlerle ilgilenmesi gerekir. Vekâlet yardıma hazırdır. Yeni uygulanmaya başlayan ticaret kanunu kooperatiflerin kuruluş şekli ve idareleri hakkında yeni hükümler koymuş, bu hükümler işlerin salim bir şekilde gitmesini sağlayacak olup kooperatif kuracak üretici ve tüketici için esas mukaveleleme örneği hazırlanmıştır. Kooperatiflerin çoğalması için hükümet bunları kazanç vergisinden muaf tutmuş, bazı vergilerde kolaylıklar sağlanmıştır.¹¹⁵

Üretim ve ticaretin örgütlenmesi ve pazarın arttırılması anlamına gelen bu mesele komisyonlarda incelenmiştir. 17 Şubat 1927’de gelen raporda komisyon birlikler ve kooperatiflerin yaygınlaştırılması için halkın aydınlatılması konusunda ayrı bir karar gerekli görmemiştir. İlgili kişilerin aydınlanması için ticaret odalarının yayın, konferans ve Vekâletin mecmuasıyla teşvikte bulunulmaya devam edilmesi yeterli görülmüştür.¹¹⁶

Odalar ve Borsalar

Kongre gündemini oluşturan raporda kooperatifçiler ve birlikler başlığı altında odalar ve borsalar meselesine değinilmiştir. Son zamanlarda açılan ticaret odalarının sayıları 205’e ulaşmış ve çeşitli yerlerde 29 adet ticaret ve zahire borsası kurulmuştur. İktisadi hayatta rehberlik görevi olan bu müesseselerden büyük hizmetler beklenmektedir. Ticari ihtiyaçların karşılanmasına yönelik faaliyetlerin tamamını hükümetten beklemek doğru olamayacağından şimdiye kadar düzenli bir teşkilata dayanmayan ticaretimizde odalara düşen görevler büyüktür. Ülkeye faydalı olabilmek için odaların ne gibi yetkilere sahip olması gerektiği açıkça ortaya çıkmalıdır. Şüphesiz ticaret odaları yalnız tüccarlardan belirli bir vergi tahsil eden dairelerden ibaret değildir. Odalar güçlü kurumlar haline getirilmeli, kongrede görüşülüp faydalı tedbirlerin esasları çizilmelidir. Ticaret ve zahire

¹¹⁵ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 23.

¹¹⁶ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 85.

borsalarına gelince borsayı yalnız belirli maddelerin satış yerleri saymak onlara ancak pazar yeri gibi bakmak büyük hata olur. Borsaların memlekette yetişen ürünlerin ıslahına hizmet eden müesseseler olmasına ihtiyaç vardır. Köylünün elindeki ürünün türü ve özellikleri, başka memleketlerde yetişen benzer ürünler ile farklılıkları hakkında köylüyü aydınlatmak, daha güzel ürün almasına rehber olmak borsaların amacı olmalıdır. Bu konuda uygulanabilir kararlar alınması kongrenin amacı arasındadır. Odalara gelince nizamnamesine uygun olarak gelirin yüzde onu nispetinde ihtiyat akçesi ayrılmaktadır. Bu para ile Ticaret ve Sanayi Odaları Bankası kurulacaktır. Odaların senelik yüzde on ihtiyat akçeleri yaklaşık elli bin lira civarında olup bu paradan nasıl faydalanılacağı tespit edilmelidir. Böyle bir banka odaların görevlerini daha iyi yapmasını sağlayacaktır.¹¹⁷

Odalar ve borsalar ile ilgili komisyon raporu 17 Şubat 1927'de gelmiştir. Odaların ve borsaların vazife ve salahiyetlerinin tespit edilmesi ile ilgili makamlar nezdinde girişimlerde bulunulması kabul edilmiştir. Odaların bazılarının lağvedilmesi, odalar nizamnamesine ilave, mahalli oda kongrelerinin toplanma zamanı, bazı tarımsal ihracat mallarının odalar tarafından kontrolü gibi maddeler itirazsız kabul edilmiştir.¹¹⁸ Sonraki günlerde Cenevre'de yapılacak uluslararası iktisat kongresine ve Stokholm'de uluslararası ticaret odaları kongresine katılım sağlanması,¹¹⁹ odaların ürün sergisi ve müzeler kurması,¹²⁰ teklifleri gelmiş, kabul edilmiştir. Ticaret odalarının her tarafta kurulabilmesi için millî emlak ve vakıflardan bedeli sekiz senede ödenmek üzere özel bir kanun hazırlanması hususunun Vekâletten rica edilmesi ise kabul edilmemiştir.¹²¹

18 Şubat 1927'de odalar ve borsalar meselesi ile ilgili ayrı bir rapor 7 madde olarak komisyondan gelmiş olup özetle şöyledir; genel bir nizamname yapılması ve her yerde yapılacak borsa için o yerin ticaret odalarının görüşünün alınması kabul edilmiştir. Tütünler için kredi meselesi hal edilmesi ve ambar yapılması şartıyla tütünün borsaya ithal edilmesi. Tütün yetiştirilecek yerlerin incelenmesi ve yetiştirilmesine müsaade edilmesi. Tütün, pamuk, üzüm, incir, koza, fıstık gibi ürünler için ilgili kişilerden oluşan kongreler yapılması. Samsun'da ve genelde tütünün

¹¹⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 23-24.

¹¹⁸ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 98.

¹¹⁹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 114.

¹²⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 128.

¹²¹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 131.

hevenk halinde naklinin sağlanması. Ticaret Odaları Bankasının kurulması için ticaret odalarının gelirlerinin %10'unu ayırması ve gelecek seneki kongrede kararlaştırılması. Fındık, sahleb, haşhaş, keten, sıgala yağı, afyon, üzüm, kuşyemi, buğday, yapağı, arpa, susam, ipek böceği tohumu, fasulye gibi ihraç edilen ürünlerin içindeki yabancı maddelerin derecesinin tayini ve menşe belgesinin ticaret odaları tarafından verilmesi.¹²² Tüm bu maddeler kabul edilmiştir.

Yüksek İktisat Meclisi

Yüksek iktisat meclisi başlığı altında Almanya, İtalya ve Rusya'da iktisat meclisi ya da yüksek şuralar olduğu ifade edilmiştir. Bu meclislerin her yerdeki görevleri hemen aynıdır. Hükümetlerin çıkaracağı iktisadi kanunlar hakkında önce meclislerin görüşleri alınmaktadır. Ticaret, sanayi ve ziraat erbabının oluşturduğu iktisat meclislerinin ortaya koyacakları fikir ve görüşlerinden faydalanılacağına şüphe yoktur. Bu meclisler yasa koyucu değil, yetkileri istişari mahiyettedir. Bununla beraber ilgili kimselerin düşüncelerini ortaya koyması itibariyle fikirleri kıymetlidir ve çoğunlukla iktisadi kanunların hazırlanma ve tadilinde etki yapmaktadırlar. Belçika, İsveç, Avusturya, İngiltere gibi ülkelerde yüksek iktisat meclisi bulunmayıp ticaret ve sanayi odalarından veyahut gerektiğinde teşkil edilecek geçici komisyonların görüşlerinden faydalanılmaktadır. Türkiye'de de ziraat, ticaret ve sanayi erbabının iktisadi kanunlar konusunda fikir ve görüşlerinden istifade etmek üzere iktisat meclisi niteliğinde teşkilat kurulması kararlaştırılmıştır. Kongrenin iktisat meclisi teşkili hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi faydalı olacaktır.¹²³

17 Şubat 1927 günü komisyonun yüksek iktisat meclisi hakkındaki raporu müzakere edilmiştir. Komisyon Alman yüksek iktisat meclisi modeline göre bir meclis kurulmasını uygun görmüştür. Muğla temsilcisi Bahaeddin Bey Alman ve İtalya sistemini gördüklerini bu konuda komisyon tarafından bir layiha hazırlamak için daha esaslı bir inceleme gerektiğini, faydalı olduğunu söylemiştir. Gümüşhane temsilcisi Hasan Fehmi Efendi yetki bakımından Alman iktisat meclisinin teşkilinin esas alındığını fakat farklı sınıflar arasındaki menfaat farklarını uyumlu hale getirmek noktasında Almanya ile Türkiye'nin farklı olduğunu belirtmiştir. Almanya'nın sanayi memleketi iken Türkiye'nin sanayi memleketi olmaması nedeniyle ticaret ve sanayi sınıflarının menfaatlerini uyumlu hale getirecek şekilde bir meclis

¹²² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 124-127.

¹²³ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 24-25.

kurulması, Alman modelinin değiştirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarabilecektir. Bu çekince ile birlikte meclisin kurulmasını faydalı görerek en çok Alman modelinden faydalanılabileceğini, bazı değişiklikler yapılabileceğini ilave etmiştir. Başkan bu konuda üç memlekette bilgi geldiğini, yüksek iktisat meclisinin projesi hakkında aslında bilgi gelmediğini, bunlar incelendikten sonra memleket ihtiyacına uygun olanı hükümetin dikkate alacağını, komisyonun bakış açısının bu olduğunu söylemiştir. Ardından teklif kabul edilmiştir.¹²⁴

17 Şubat 1927 günü gelen teklifte kapsamlı bir sanayiye teşvik siyasetinin tespit ve idaresinin meclisin görevi olmasına dair gelen teklife zaten bu amaçla kurulduğu ifade edilerek ayrıca böyle bir teklife gerek olmadığı belirtilmiştir.¹²⁵

Dış Ticaret Büroları Kurulması

Bu konuda ilk gün okunan raporda bir madde yoktur. Ticaret komisyonu başkanı Hüseyin Hüsnü Bey tarafından 14 Şubat 1927’de teklif edilmiştir. Dış ticaret büroları devlet teşkilatı olmayıp ticari mahiyette olmalıdır. Dış ticaret ile ilgilenen ticaret ve sanayi odaları tarafından seçilecek kişilerden oluşturulacaktır. Büronun merkezi İstanbul’da olmak üzere Ticaret Vekâletinin himayesi ve gözetimi altında olmalıdır. Büro masrafları için ihracat liman ve iskelelerinde dışarıya ihraç edilecek mallardan belirlenmiş bir ücret alınması ve bu meblağın bürolar tarafından kararlaştırılacak usule göre acenteler tarafından tahsil edilmesi uygun görülmüştür. Ticaret Vekâletine bağlı olarak Avrupa’da bulunan dış ticaret temsilcilerinin büro ile sıkı temas etmesi, bürolar kurulduktan sonra en önemli rakip olan Yunanistan’ın Pire Limanında acilen bir ticaret mümessilliği kurulması zaruri görülmüştür. Teklifin görüşülmesi sırasında Ankara temsilcisi Emin Bey söz almış, bazı itirazlarda bulunmuştur. Uzun konuşmasında Emin Bey’in teklifi genel olarak şöyledir; İş Bankası, Ziraat Bankası, İtibar-ı Milli Bankası gibi bankaların ortaklığıyla bir dış ticaret şirketi kurularak ülkede ve dış ülkelerde kurulacak teşkilatında memurlar değil, oranın kârından faydalanacak insanlar yer almalıdır. Böylece daha faydalı ve hızlı bir şekilde işler yürütülecektir. Teklif edilen şeklin yenilik getirmedeğini savunarak kurulacak dış ticaret bürolarına gönderilecek ajanlarla konsolos ve ataşelerin yaptıkları işlerin biraz yönlendirilmesini, canlandırılmasını istemiştir. Böyle bir teşkilat yapmaktansa Ticaret Vekâletini canlandırmak, Vekâlet teşkilatını

¹²⁴ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 84-85.

¹²⁵ Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 103-105.

buralara sevk etmek daha faydalı olacaktır. Ayrıca yeni vergiye gerek kalmaz. Emin Bey bu teklifi İstanbul'a bir vesayet hakkı verilmiş gibi anladığını, İstanbul ve çevresine ait bir şey gibi görülebileceğini, İstanbul'da veya herhangi bir yerde büronun tesisinin doğru bir şey olmadığını savunmuştur. Merkezden idare edilen teşkilatların daha güçlü olduğunu savunarak maddeye karşı olduğunu söylemiştir. Ardından İstanbul temsilcisi Hüseyin Bey meselenin sermaye ve kredi ile ilişkili olduğunu, öncelikle ithalat ve ihracat dengesinin sağlanması çaresinin arandığını belirterek konuşmaya başlamıştır. Emin Bey'in teklif ettiği şeklin faydalı olmayacağını, hâlbuki teklif edilen dış ticaret bürosunun amacı dışarıya karşı ürünlerimizin propagandasını yapmak ve müşteri bulmak olduğunu söylemiştir. Emin Bey'in teklifi için gerekli olan 100-150 milyon liralık şirket ile işe başlanacak ve senede bu miktar mal ve ürünler sadece bu şirket aracılığıyla satılacaktır. Az bir sermaye ile böyle bir şirketin kurulamayacağını bütün ihraç ürünlerinin tek kanaldan geçmesinin dünyada hiçbir yerde sağlanmadığını söyleyen Hüseyin Bey, Avrupa ülkelerini örnek vererek Emin Bey'e karşı çıkmıştır. Hüseyin Bey milli bir teşkilat aracılığıyla bütün ihracatın tek kanaldan geçmesi mümkün olmamakla birlikte bazı maddelerin tek elden ve milli ticarethanelerden geçmesi gerektiğini, fındık ve pamuk gibi ürünlerin bu şekilde dışarıya sevk edilemeyeceğini savunmuştur. Büronun merkezinin İstanbul'da kurulmasına itirazı ise şöyle değerlendirmiştir. Bazı şeylerin doğal olarak merkezlendiğini, ülke ticaretinin ithalat ve ihracatın merkezlendiği yerler önem derecesine göre sırasıyla İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun olduğunu anlatmıştır. Doğal olarak ithalat ve ihracatın merkezi haline gelen İstanbul'da teşkilatın merkezinin kurulması uygun görülmüştür. Kırklareli temsilcisi Doktor Fuat Bey büronun yabancı ülkelerde ajanları bulunacak mıdır sorusuna Hüseyin Bey bulunacağı cevabını vermiştir. Şarki Karahisar temsilcisi İsmail Bey büronun amacını anlayamadığını, Hüseyin Bey'in aleyhimize yapılan propagandalara karşı mücadele etmek ve piyasayı vaktinde haber vermek şeklinde cevap verdiğini belirterek söze başlamıştır. Bunun için Vekâletin zaten önemli şehirlerde ajanları olduğunu böyle bir teşkilatı her vilayetin kendi durumuna göre seçebileceğini, Vekâletin parası yoksa ticaret odalarının vereceğini savunarak teşkilatın kurulmasına karşı çıkmıştır. Emin Bey gibi İsmail Bey de İstanbul'a ayrıcalık verilmesi anlamına geldiğini iddia etmiştir.¹²⁶

¹²⁶ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 35-40.

Daha sonra Doktor Fuat Bey ise yurt dışı seyahatinde rastladığı bazı şikâyetleri dile getirmiştir. İhraç edilen kuzu, koyun derilerinin bıçak yaralı olması sebebiyle fiyattan %20 kaybedildiğini söylemiştir. Bunu içerdeki tüccarlara bildirecek kimse olmadığını bu nedenle dış ticaret bürosunun birçok yerde bulunması gerektiğini, bu işin sadece hükümete bırakılamayacağını, büronun kurulması taraftarı olduğunu savunmuştur. Hüseyin Hüsnü Bey ticaret odalarının istihbarat şubeleri bulunduğunu, bunların memleketi haberdar ettiğini söyleyen İsmail Bey'e cevap vermiştir. Bunun yeterli olmadığını, verginin ise çok cüzi olduğunu ve ihracat emtiası üzerine konulacağını belirtmiştir. Tartışmalarda ürünlerin ıslah edilmesi konusunda da büronun ilgileneceği ifade edilmiştir. Yapılacak teşkilatın devlet teşkilatı olmayıp ticari mahiyette ancak Ticaret Vekâletinin himayesi altında olacağı ve acilen Pire'de kurulması gerektiği belirtilmiştir. Türk ürünlerini Avrupa pazarlarında tanıtmak, satışını sağlamak, piyasayı öğrenmek ve gereklerini yapmak üzere kurulacak bürolar için bir talimatname yapılmasına Ticaret Vekâletinin karşı olmayacağı ifade edilerek teklif kabul edilmiştir.¹²⁷ Ticaret-i Hariciye Büroları kurulması meselesi ile ilgili tartışmalar ve itirazlar kısmen basında yer almıştır.¹²⁸

Diğer Meseleler

Kongre gündeminde yer almayan başka bazı teklifler gelmiştir. Kayseri'de Ticaret Mektebi ve boyahane kurulması, dış ticaretin gelişmesi için yabancı dil öğreten lisan mektebi veya kurslar açılması,¹²⁹ vakıflarla ilgili hükümlerin milli iktisat ile ahenkli hale getirilmesi, ihraç ürünlerinde ambalaj meselesi, Sakarya ve Karasu nehirleri etrafında yetişen ve çürüyen sebze ve meyvelerin iktisadi hayata kazandırılması,¹³⁰ gibi teklifler yapılmıştır. Türk ve Alman ticaretinin aracısız olarak ve karşılıklı seyahatlerin yapılmasının sağlanması teklifi ilginç tartışmalara sebep olmuştur. Türk tüccarlarının böyle seyahatlere katılacak durumda olmadığı, işlerinin başından üç ay ayrılamayacağı, ancak iki tüccarın katılacağı böyle bir seyahatte Almanya'dan daha çok tüccar geleceğinden mali külfet olacağı belirtilmiştir. Muğla temsilcisi Vasıf Bey önceki yıllarda Paris'e davet edilen kırk elli kişilik Türk tüccar heyetinin fabrikaları gezdirileceği zaman yirmi kişiyi zorla gezdirdiklerini anlatmıştır. Daha sonra bunlara ne anladınız

¹²⁷ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 41-46.

¹²⁸ Cumhuriyet, 15 Şubat 1927; Hâkimiyet-i Milliye, 15 Şubat 1927.

¹²⁹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 106-107.

¹³⁰ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 113-115.

denildiğinde hiçbir şey anlamadıklarını görmüş, ülkede ilim, irfan, para olmadığını söylemiştir. Bu durumda gelecek Alman tüccarlarının memleketi soyacağını savunmuştur. Taahhüt altına girilmeden teklifin kabul edilmesi savunulmuş fakat benzer gerekçelerle, Türk tüccarının dışarı çıkamayacağı, çıksa da az kişinin dışarı gidince sudan çıkmış balığa döneceği, önceki senelerde Macaristan, Avusturya, Almanya birçok kolaylık gösterdiği halde kimse bulunamadığı ifade edilerek teklif ret edilmiştir.¹³¹

Belediyelerin aldığı bazı vergilerin kanunun sınırlarından ayrılması nedeniyle ortaya çıkan davaların kanun vekâletler tarafından incelenip neticeleninceye kadar ertelenmesi hakkındaki teklif mahkemeye etki edilemeyeceği gerekçesiyle eleştirilmiştir.¹³² İsrafın engellenmesi için lüks eşyaların ithalinin yasaklanması veya ağır şartlar konulması teklifi üzerine mevcut uluslararası anlaşmalar sebebiyle mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Tüccarların yabancı lüks ürünleri olabildiği kadar az getirmesi, halkın aydınlatılması yabancı ürünler yerine yerli ikame ürünler kullanılması gibi konularda Türk ocakları, belediyeler, ticaret odaları, himaye-i etfal cemiyetleri gibi teşkilatların halka rehberlik yapması gibi görüşler hararetle tartışılmıştır. Neticede çeşitli görüşler açıklandıktan sonra hükümetten temenni mahiyetinde kabul edilmiştir.¹³³ Bunun dışında halı, ipekliler ve Eskişehir taş ürünlerinin ithalini Romanya'nın yasaklaması ve Lozan Anlaşması gereğince tarafların anlaşmayı otuz ay içinde feshe yetkili olduklarından bu ürünleri Romanya'nın yeniden kabul etmesinin sağlaması veya anlaşmayı feshetmesi teklifi kabul edilmiştir. Fethiye ve Köyceğiz, Kurum ve Milas kazalarında bulunan zımpara madenlerinden alınan verginin başka ülkelere göre orantısız olduğu, yabancı şirketler, kısmen Türk olan şirketler ve ruhsatnameli madenlerden alınan verginin eşit hale getirilmesine dair teklifte Muğla temsilcisi Bahaeddin Bey söz almış ve vergi alımındaki orantısızlığa dikkat çekmiş, ayrıca Avrupa'da maden fiyatlarının düştüğü zamanların takip edilerek fiyatlandırmanın ona göre yapılmasını savunmuştur. Teklifin Vekâlete verilmesini istemiştir.¹³⁴

Tütünlerin tarlada iken tekel idaresi tarafından tütünlü hiç ilgisi olmayan kimselerin gözle yaptıkları tahminde yanlışlıklar ve tahminin altında tarladan ürün alındığı takdirde köylüye kilo başına verilen 5 lira cezanın yanlış

¹³¹ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 117-123.

¹³² Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 128.

¹³³ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 132-141.

¹³⁴ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 143.

olduğu, reji idaresi döneminden kalan uygulamanın kaldırılması gerektiğine dair bir teklif gelmiştir. Bahaeddin Bey reji idaresini eleştirerek kafaların ve memleketin değiştiğini, köylüye zarar veren reji nizamnamesinin değişmesi gerektiğini savunmuştur.¹³⁵ Teklif kabul edilmiş ve gündemde müzakere edilecek madde kalmamış, başkan kongre masraflarının nizamname gereğince ilgililer arasında paylaştırılacağını belirtmiş, Vekâletin inceledikten sonra masrafı odalar arasında paylaşılacağına dair teklifi oylamaya sunmuş ve kabul edilmiştir.

Başkan kongrenin sona erdiğini, kıymetli sonuçlar elde edildiğini, kabul edilen kararları ait oldukları vekâletlerde uygulanması için çalışacağını söylemiştir. Kararlardan uygulanması hemen mümkün olanlar olduğu gibi talimat, nizamname, kanun tadili gibi zaman isteyen konular bulunduğunu belirtmiştir. Memleketin iktisadı için Ticaret Vekâletinin ve meclisin sonuçlandırmak üzere bulunduğu bazı kanun layihaları bulunduğu gibi bazıı meclis komisyonlarındadır. Vekâletçe gece gündüz çalıştıklarını kongrenin kararlarının takibi ve sonuçlandırılması hususunda bazı gecikmeler olabileceğini, bazı konularda propaganda bürosu gibi kararların uygulanmasında odaların görüşlerinin alınacağını ilave etmiştir. Teşekkür konuşmasıyla kongreye son verilmiştir.¹³⁶

¹³⁵ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 144.

¹³⁶ Ankara'da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, s. 145-146.

SONUÇ

Avrupa'nın sanayileşmesi, artan üretimin devamı için hammadde ve pazar arayışı iktisadi ve mali ilişki ve kurumları değiştirmiştir. Sanayileşen ülkelerin ürünlerinin kapitülasyon anlaşmaları ile Osmanlı topraklarına girmesi, borçlanılması, yabancıların azınlıklarla iktisadi işbirliği Osmanlı'ya iktisadi yıkım getirmiştir. Devleti kurtarmak için Osmanlı iktisadi yenilikler yapmış, sanayileşmeye çalışmış, gayri resmi ortaya çıkan borsa ve bankacılık faaliyetlerini denetim altına almaya çalışmıştır. Ticaret ve sanayileşmeyi sağlamak için ticaret ve sanayi odalarını kurmuştur. Ancak Avrupa'daki gibi bir sermaye birikimi, aydınlanma, bilimsel ve teknolojik gelişme, sanayileşme ve milli bir burjuvazi gelişmediği için yapılan yenilikler yetersiz kalmıştır. II. Meşrutiyet döneminde sanayileşmek ve milli burjuvazi oluşturmak için çeşitli fikir akımları ve bazı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yeni bir yapılanmaya giren ticaret ve sanayi odaları tüm tartışma ve uygulamaların içinde bulunmuştur. Ancak yenilikler Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı sonunda yıkılmasını engellememiştir. Yeni ve milli Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Osmanlı'nın iktisadi kurum ve tecrübeleri miras olarak kalmıştır. Bu meselelerle yakından ilgili olan ticaret ve sanayi odaları yerel kongreler yapmış ve bölgesel iktisadi sorunları tartışmış, raporlar hazırlamışlardır. 1927'de ilk genel kongresini yapmıştır. Yeni Türk devletinin kurucuları ticaret ve sanayi odalarının tecrübelerinden ülkenin iktisadi sorunlarını çözmek ve milli bir iktisadi yapı oluşturmak için yararlanmaya çalışmışlardır. 1927 yılında yapılan genel kongrenin açılış konuşmasını başbakan İsmet Paşa yapmıştır. Ticaret Vekâleti yerel kongrelerde hazırlanan raporlara dayalı olarak hazırladığı raporla ülkenin genel iktisadi sorunlarını ortaya koymuş, hükümetin bu konularda aldığı ve alacağı tedbirleri açıklayarak kongrenin bunları müzakere etmesini istemiştir. Bu rapor genel kongrenin gündemini oluşturmuş, kongrede kurulan komisyonlarda meseleler tek tek incelenerek yeni raporlar hazırlanmış ve kongre üyeleri tarafından müzakere edilmiştir. Kongrede her biri ayrı uzmanlık konuları olan sanayileşme, sermaye, banka, kredi, ürünlerin ıslahı, pazarlama, deniz ve kara nakliyeciliği, gümrük, transit ticaret, marka, kooperatif, birlik, oda, borsa, dış ticaret temsilciliği, yüksek iktisat meclisi gibi meseleler müzakere edilmiştir. Müzakereler sırasında hükümetten temsilciler bulunmuş, gerektiğinde açıklama yapmışlardır. Müzakerelerde dış ticaret büroları, teşvik-i sanayi kanunu, tüccar ve sanayicilerin yurt dışı gezileri konusunda bazen hararetli tartışmalar yaşanılmış, farklı görüşler ortaya konulmuştur. Sanayileşmek isteyen yeni Türk devletinde halkın yeterli sermaye birikimi olmaması sebebiyle para ve

kredi meselesi hemen her meseleye yansımıştır. Genellikle hükümetin parasal desteği veya vergi muafiyetleri istenilmekle birlikte her şeyin hükümetten beklenmemesi özel teşebbüse dayanması gerektiği vurgusu sık yapılmıştır. Hükümet kongreye sunduğu raporla, tüccar ve sanayicilerin görüşlerine önem verdiğini ortaya koymuştur. Kongrede vurgulanan halkın aydınlatılması istekleri devlet ve millet işbirliğini sağlama ve Türk devletinin milli iktisadi yapı kurma arayışlarını yansıtmıştır.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgeleri

BOA, Sadaret Mukavelenamer, 18-20.

BOA, Hariciye İstişare Odası, 163-103.

BOA, Meclis-i Vükela Mazbatası, 60-60.

2.Gazete ve Mecmualar

Cumhuriyet, 13, 14, 15, 16 Şubat 1927.

Hâkimiyeti Milliye, 13, 14, 15, 16 Şubat 1927.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kânunusani 1926, Şubat 1927.

3.Telif Eserler

Ankara’da Toplanan Umum Ticaret Odaları Senelik Kongresi Zabıtnamesi, 12 Şubat 1927, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Vekâleti Ticaret Müdüriyet-i Umumiyesi, 1927.

Aruoba, Çelik, Tarımsal Kalkınmada Kooperatifler’in Önemi Üzerine Bazı Düşünceler, Erişim:11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36949>

Başer, Nuri Erkin, **I. Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmenin Rolü**, yayınlanmamış doktora tezi.

Beşirli, Mehmet, “Osmanlı’da Borsa: Dersaadet Tahvilât Borsası’ndan Eshâm ve Tahvilât Borsası’na Yeni Düzenleme Girişimleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 19, Ocak 2009, S 1, s.185-208.

Bolat, Bengül, Ayaz, Ratip, Sömürgeciliğin Tarihsel Seyri ve XIX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinin Kodları, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2099434>

Çavdar, Tevfik, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960**, İmge Yayınevi, İstanbul, 2003.

Çelik, Birten, Osmanlı Gümrüklerinde 19.Yüzyıl Son Döneminde Yapılan Reformlar ve Yabancı Uzmanlar, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/09-BirtenCelik.pdf>

Demir, Zekeriya, İttihat ve Terakki Dönemi İktisat Politikası Tartışmaları, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1601370>

Demirağ, Yelda, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/114179>

Erdem, Ekrem, Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zaafiyetleri, Erişim: 11 Ağustos 2023, http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi48/ERUJFEAS_Jul2016_17to44.pdf

Gülsoy, Ufuk, Nazır, Bayram, **Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2009.

İnaç, Hüsamettin, Yacan, İbrahim, Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/626360>

İnan, Afet, **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1926 Senesi Kongresi. Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul.

Kazgan, Haydar ve diğerleri, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi**, C 1, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1999.

Kesebir, Murat, Farklı Büyüklükteki Ekonomi ve Finansal Piyasalara Sahip Ülkelere Ait Borsa Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/668731>

Koca, Didem, Sanayi Devrimlerinin Tarihsel Arka Planı ve İşgücü Becerileri Üzerindeki Yansımaları, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1009168>

Koraltürk, Murat, "Osmanlı Devleti'nde Ticaret ve Sanayi Odalarının Kuruluşu ve Gelişimi", **Yeni Türkiye Osmanlı**, C 3, Ankara, 1999, s. 449-458.

Ortabağ, Erol, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon**, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul, 2018.

Pamuk, Şevket, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.

Parlak, İsmet, Öztürk, Enis, Bireyler ve Birey Olamayan Bireyler: Liberalizm ve 19. Yüzyılın Çelişkileri, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/932867>

Pıçak, Murat, Sema Yılmaz Genç, Kadah, Hamza, “İktisat Metodolojisinin Evriminde Fizyokratların Rolü”, **Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi 2019 Bahar Tam Metin Bildiriler Kitabı**, İstanbul, 2019, s.142-154.

Seyhan, Salih, Türk İktisat Tarihinin Önemli Bir Kaynağı: İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394108>

Sümer, Gökhan, Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/286755>

Toprak, Zafer, **Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi**, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

Toprak, Zafer, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Sermaye Birikimi ve Kredi Kurumlarının Evrimi 1850-1950”, **Activity-Active Dergisi’nin özel eki**, Kasım-Aralık, s. 2-5.

Uğur, Ahmet, Karabulut, Recep Osmanlı’da Dış Borçlar ve Tasnifi (1954-1914), Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1828283>

Uluyol, Osman, **Sermaye Piyasalarında Yatırım ve Yatırımcılar**, İksad Yayınevi, 2021, s.1-2.

Uluyol, Osman, 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Bankacılığın Gelişimi, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/614885>

Yazan, Ömer, 19.Yy. Sonlarında Osmanlı Tarım İşletmelerinde Yönetim ve Muhasebe Uygulamaları: “Çiftlik İdaresi” Örneği, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/507660>

Yılmaz, Faruk, **Devlet Borçlanması ve Osmanlıdan Cumhuriyete Dış Borçlar**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Yücel, Hüseyin, **Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi**, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2017.

Yurtseven, Ahmet, Osmanlı Ekonomisine Dinamizm Verme Çabası: Tanzimat Dönemi Temettüat Uygulamaları, Erişim: 11 Ağustos 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/989518>